

Marina Ralašić, Antonija Nikšić, Ana Skledar Matijević i Maja Vehovec

Kako odgovorno upravljati svojim novcem?
Kako štedjeti više i pametno ulagati?
Kako postaviti životne i profesionalne ciljeve?

NOVAC I JA

Udžbenik financijske i ekonomske pismenosti
za 5. do 8. razreda osnovne škole

Naslov: „Novac i ja”

Autorice: Marina Ralašić, Antonija Nikšić, dr.sc. Ana Skledar Matijević i prof.dr.sc. Maja Vehovec

Izdavač: Štedopis, Institut za financijsko obrazovanje, Vincenta iz Kastva 12, Zagreb

www.stedopis.hr

Za izdavača: Marina Ralašić

Urednica: Marina Ralašić

Recenzentica: mr. sc. Martina Primorac Krmpotić

Lektorica: Marija Matković

Grafičko oblikovanje i dizajn naslovnice: Kata Ivanković, dipl. ing. graph. tech.,
Naklada Nika, uslužni obrt, Zagreb

2. izmijenjeno izdanje

© Štedopis 2023.

Sva prava pridržana. Dopusšteno je koristiti sadržaj za poučavanje i uz navođenje izvora.

1. izdanje izrađeno uz financijsku podršku Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP grantova.

PREDGOVOR

Dragi učenici,

u školi ćete dobiti vrijedna i korisna teorijska i praktična znanja iz različitih područja, ali o ispravnu upravljanju svojim novcem, štednji i ulaganju te o ekonomiji dosad vjerojatno niste imali priliku doznati više. Međutim, već vas sada, a osobito kada se jednoga dana osamostalite (to će se dogoditi brže nego mislite), čekaju mnogi izazovi zbog kojih je važno što prije postati financijski i ekonomski pismeni.

Bez osnovnih financijskih znanja, ispravnih financijskih stavova i ponašanja teško ćete se moći suočiti sa svijetom u kojem je trošenje naglašenije od štednje i ulaganja; a bez razumijevanja ekonomije nećete razumjeti djelovanje tržišnih zakonitosti u svakodnevnome životu.

Znate li što je novac i kako se stvara, zarađuje, troši i štedi? Jeste li ikada razmišljali o tome što utječe na cijene stvari koje kupujete? Znate li kakve veze ima obrazovanje s plaćom, uspjeh s radom i kako oglasi utječu na potrošnju? Odgovore na ta i mnoga druga pitanja pronaći ćete na ovim stranicama.

Nastojali smo na jednostavan i zanimljiv način objasniti osnovna novčana pitanja u stvarnim životnim okolnostima da biste razumjeli kako na vas utječe financijsko i ekonomsko okruženje.

Ovaj će vam udžbenik dati osnovne informacije o novcu na razumljiv i zabavan način kako biste sada i u godinama koje su pred vama mogli donositi pametne financijske odluke.

Urednica

VODIČ KROZ UDŽBENIK

Raduje nas što predstavljamo besplatni udžbenik „Novac i ja”, prvi udžbenik financijske i ekonomske pismenosti za više razrede osnovnih škola u Hrvatskoj. Sadržaj je usklađen s obrazovnim ishodima Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Poduzetništva, Građanskog odgoja i obrazovanja te Osobnog i socijalnog razvoja za osnovne i srednje škole¹ i Nacionalnim strateškim okvirom financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2021. do 2026. godine².

Kako je organiziran udžbenik

Udžbenik je podijeljen u četiri nastavne cjeline od kojih svaka pokriva važna područja osobnih financija i ekonomije.

I. Novac

Ova cjelina objašnjava što je novac i kako je nastao, značenje i ulogu novca u suvremenom gospodarstvu i svakodnevnom životu, bankovne račune i platne kartice te kako se njima odgovorno koristiti. Omogućuje osnovno razumijevanje kredita i kamata te odgovornog zaduživanja.

Upoznaje s uslugama mobilnog i internetskog bankarstva uz mnogo praktičnih primjera i pitalica.

II. Rad, zanimanje i osobni razvoj

Ova cjelina omogućuje razumijevanje osobnoga rasta i razvoja, objašnjava što je rad, kako odabrati zanimanje, napisati svoj životopis te postaviti svoje životne i profesionalne ciljeve kroz razmišljanje o osobnom razvoju.

¹ NN 7/2019.

² NN 68/2021.

Donosi primjere donošenja odluka planiranja obrazovanja, cjeloživotnog učenja i profesionalnog razvoja u suvremenom društvu i svijetu rada.

III. Ekonomija, potrošnja i održivi razvoj

Ova cjelina objašnjava ekonomsko okruženje, razvija ekonomsku pismenost te upoznaje s temeljnim ekonomskim konceptima (stvaranje nove vrijednosti) i društveno odgovornom ponašanju.

Omogućuje osnovno razumijevanje ekonomije kao procesa stvaranja nove vrijednosti, djelovanja tržišnih zakonitosti i njihovu primjenu u svakodnevnom životu. Donosi primjere utjecaja marketinških poruka i medija na potrošačke odluke i razvija medijsku pismenost.

Upoznaje s primjerima održivoga razvoja i njihovog djelovanja na lokalnu zajednicu.

IV. Pametno upravljanje novcem

Ova cjelina razvija financijsku pismenost te upoznaje s temeljima odgovornog upravljanja novcem u svakodnevnom životu.

Omogućuje razumijevanje osobnog proračuna i financijskog planiranja, ulogu štednje i ulaganja kao procesa stvaranja financijske sigurnosti u budućnosti.

Donosi niz primjera životnih situacija, pomaže u razumijevanju stvarne vrijednosti novca s obzirom na utjecaj inflacije i objašnjava kako kamate štite novac kroz vrijeme.

Kako se koristiti udžbenikom

Gradivo svake nastavne cjeline podijeljeno je u četiri teme po složenosti sadržaja za peti, šesti, sedmi i osmi razred. Bojama na rubu stranica označene su nastavne teme od 1 do 4 koje preporučujemo u nastavi od petoga do osmoga razreda.

Peti razred ima boju, šesti boju, sedmi boju, a osmi boju.

SADRŽAJ

Predgovor	3
Vodič kroz udžbenik	4
I NOVAC	9
Marina Ralašić	
Peti razred	10
1. Što je novac, kako je nastao i što možemo s njim.....	10
1.1. Što je vrijednost novca.....	14
Šesti razred	17
2. Otkud novac dolazi i čemu služe banke.....	17
2.1. Kako se novac kreće kroz gospodarstvo	17
2.2. Banka i ti	19
Sedmi razred	23
3. Načini plaćanja	23
3.1. Vrste platnih kartica	23
Debitna kartica	24
Kreditne kartice.....	26
Prepaid-kartice.....	27
3.2. Plaćanje putem interneta	28
Osmi razred	32
4. Kredit.....	32
Kako izračunati kamate kredita?	33
4.1. Odgovorno zaduživanje.....	34
II RAD, IZBOR ZANIMANJA I OSOBNI RAZVOJ	37
Antonija Nikšić i Ana Skledar Matijević	
Peti razred	38
1. Kako se stječe novac	38
1.1. Što je rad?	40
1.2. Što je zanimanje?.....	42

Šesti razred	44
2. Kako odabrati zanimanje	44
2.1. Što su vještine.....	47
2.2. Što su ljudski resursi.....	48
Sedmi razred	50
3. Od posla do karijere.....	50
3.1. Kako odabrati pravo zanimanje.....	51
3.2. Što je karijera?	54
Osmi razred	57
4. Osobni razvoj.....	57
4.1. Kako ispravno postaviti životne i profesionalne ciljeve.....	58
4.2. Životopis – prvi korak u svijet rada	60
III EKONOMIJA, POTROŠNJA I ODRŽIVI RAZVOJ	63
Maja Vehovec	
Peti razred	64
1. Potrošnja	64
Kako dobivaš džeparac za svoje kupovine	65
1.2. Resursi i tržište.....	67
Šesti razred	70
2. Oglašavanje i odgovorna potrošnja	70
2.1. Utjecaj oglasa na potrošnju.....	70
2.2. Marka proizvoda	72
Prikriveno oglašavanje.....	73
2.3. Društvene i ekonomske posljedice neodgovorne potrošnje	74
Sedmi razred	77
3. Ponuda, potražnja i cijene.....	77
3.1. Što je ponuda i potražnja	77
3.2. Kako promjene cijena utječu na potrošnju.....	79
3.3. Tržište i tržišne razlike.....	80
Osmi razred	84
4. Proizvodnja i održivi razvoj	84
4.1. Proizvodnja.....	85

4.2. Bruto domaći proizvod	86
4.3. Održivi razvoj	87
IV PAMETNO UPRAVLJANJE NOVCEM	91
Marina Ralašić	
Peti razred	92
1. Što su potrebe, a što želje i zašto ih je važno razlikovati	92
1.1. Odgovorna potrošnja	93
Šesti razred	98
2. Što je proračun, kako ga izraditi i kako štedjeti	98
2.1. Štednja	100
2.2. Kako planirati financijske ciljeve da se ostvare	101
Sedmi razred	106
3. Novac i inflacija	106
Inflacija je najveći neprijatelj štednje	108
Osmi razred	110
4. Ulaganja	110
4.1. Rizik i nagrada	113
4.2. Snaga složenih kamata	113
Literatura	117

I NOVAC

1. ŠTO JE NOVAC, KAKO JE NASTAO I ŠTO MOŽEMO S NJIM

NOVAC je mjera vrijednosti.

Svi znate što je novac i čemu on služi, dobivate ga pomalo i sami – džeparac ili novac za rođendan. Novcem plaćaš pecivo, bilježnice, šišanje itd. Kad pomisliš na novac, misliš na novčanice, kovanice ili bankovne kartice. Kad god ljudi plaćaju, koriste se nekim oblikom novca koji se tijekom vremena jako mijenjao.

Od školjke do Bitcoina

U davnoj prošlosti ljudima nije trebao novac jer je svatko proizvodio dovoljno za sebe i razmjenjivali su stvari koje su imali za one koje su im trebale.

Na primjer, osoba je zamijenila pet koza za jednu kravu. Takva robna razmjena nije uvijek bila jednostavna. Ljudi su se morali dogovoriti koliko jedne robe vrijedi dati za drugu, odnosno da roba kojom se trguje ima jednaku vrijednost. Također, svaka je osoba morala imati nešto što je drugoj osobi trebalo.

Povijest novca

Trgovina u kameno doba
Kamen iz Afrike prenosio se do Arabije još prije 165.000 godina, vjerojatno se njime trgovalo za izradu oruđa.

30.000 g. pr. Kr.
Bojama dobivenim iz pigmenata zemlje trgovalo se u Europi. Njima su se oslikavali zidovi u pećinama.

1200 g. pr. Kr.
Različite školjke služile su kao novac.

500 g. pr. Kr.
Prvi **srebrni novac** došao je iz Turske, a Grci i Rimljani na njegovo naličje stavljali su likove svojih vladara.

Ljudi su izmislili novac kako bi izbjegli **trampu**. Netko s pet koza mogao bi ih umjesto krave zamijeniti za određenu svotu novca. Osoba je tada taj novac mogla zamijeniti za žito, tkaninu ili drugu robu iste vrijednosti.

TRAMPA je razmjena jedne robe za drugu, bez novca.

Ako si ikada zamijenio/zamijenila u školi svoju jabuku za nečiju bananu, tada si sudjelovao/sudjelovala u trampii. Ali, kad bi jabuku htio/htjela razmijeniti za tenisice, to bi već bio problem, zar ne?

Kako novac funkcionira

Kako se razvijala trgovina, trampa je postala komplicirana pa su se ljudi dogovorili da će umjesto mnogo robe koju su razmjenjivali – upotrebljavati samo jednu robu – koju je postala opće prihvaćena za sva plaćanja **i mjera vrijednosti za sve druge robe i usluge**.

Ulogu robnog novca u Hrvatskoj imalo je kunino krzno.

Prvi hrvatski papirnati novac pojavio se na otoku Pagu 1778. u obliku potvrde. Grad Pag plaćao je u morskoj soli: količina soli preračunavala bi se u količinu novca – lire, na koju su se izdavale potvrde s iznosom lira i datumom izdavanja.

200 g. pr. Kr.
Svila se upotrebljavala kao robni novac u Aziji i Europi.

806.
Pojavio se prvi **papirnati novac** u Kini, a u Europi tek poslije 1500. godine.

1821. g.
Zlatni standard znači da se vrijednost valute temeljila na vrijednosti **zlata**. Kako bi rasla ili se smanjivala vrijednost zlata, mijenjala se i vrijednost papirne valute. Taj se sustav više ne primjenjuje.

Bitcoin – najpoznatija digitalna valuta

Danas
Pojavila su se elektronička (digitalna) plaćanja internetom kojim se novac šalje po cijelom svijetu.

SREDNJI VIJEK

NOVI VIJEK

SUVREMENO DOBA

Novac je nastao da bi olakšao razmjenu

Ovdje farmer trguje s pekarom. Farmer ima mnogo robe s farme, ali nema vremena za pečenje.

Pekaru je potrebna roba s farme, pa tako pekarskim proizvodima, poput kruha, trguje za poljoprivredne proizvode, poput mrkve. Sad oboje mogu imati sve što im treba. Međutim, kako odlučiti koliko je kruhova jednako jednoj mrkvi?

Trebalo je izmisliti nešto što su drugi ljudi željeli i složili se o vrijednosti, što se moglo lako nositi i bilo je dovoljno čvrsto i trajno da izdrži prenošenje s osobe na osobu, možda tisućama puta. Jedan od najranijih oblika novca bio je metal, poput zlata ili srebra, a danas su gotov novac kovanice i novčanice. Vrijednost papirnato novca i kovanica proizlazi iz dogovora svih ljudi. Slažu se da će prihvatiti određene oblike novca u zamjenu za svoju robu i usluge. Ovaj sporazum među ljudima razlog je zbog kojeg novac funkcionira.

Valuta

Danas se papirnati novac i kovanice koje upotrebljavamo nazivaju **valutama**. Svaka država ima svoju valutu koja je zakonito sredstvo plaćanja i izdaje ju središnja banka te države. U Hrvatskoj je valuta euro, kao i u većini država Europske unije. U Sjedinjenim Državama, Kanadi, Australiji i nekoliko drugih država valuta je dolar. Ostale su svjetske valute rupija u Indiji, renminbi u Kini, rubalj u Rusiji.

VALUTA je novac koji se upotrebljava u određenoj državi ili zajednici država kao zakonito sredstvo plaćanja.

Ovo su oznake za neke od svjetskih valuta: britansku funtu, japanski jen, euro i američki dolar:

1.1. Što je vrijednost novca

Novac je kroz povijest mijenjao oblik, ali je uvijek služio kao **sredstvo razmjene i plaćanja** te mjera **vrijednosti**.

Cijene su izraz vrijednosti robe. Novcem se iskazuju cijene u trgovini, plaće, mirovine itd.

CIJENA je novčani izraz vrijednosti.

Zadatak

Kad je riječ o novcu, važno je da razmišljaš u okvirima stvarnih životnih okolnosti.

U prodavaonici se jabuke mogu kupiti komadno ili već pakirane u vrećama od 5 kg. Koje je jabuke isplativije kupiti? Obrazloži zašto.

1,10 eura za kilogram

5 eura za 5 kilograma

Isplativije je kupiti _____ zato što

_____ .

 Istraži

Odgovori na sljedeća pitanja.

1. Posjeti stranicu <https://euro.hr> i saznaj koji su motivi odabrani za hrvatsku stranu eurokovanica?

2. Koga ili što bi volio/voljela vidjeti na hrvatskoj strani eurokovanica i zašto?

Jeste li znali?

Hrvatska se valuta kuna upotrebljavala od 1994. do 2022., a 1. siječnja 2023. kune je zamijenio euro.

Zadatak

Novcem kupuješ mnogo stvari, ali što njime ne možeš kupiti?

Novcem ne mogu kupiti _____ , _____ ,
_____ i još mnogo toga.

Važni pojmovi

TRAMPA

NOVAC

VALUTA

CIJENA

Sada znam

- Svojim riječima opisati razvoj i oblike novca.
- Objasniti i definirati pojam i ulogu novca te razlikovati najvažnije svjetske valute.
- Svojim rječima objasniti pojam cijena.

2. OTKUD NOVAC DOLAZI I ČEMU SLUŽE BANKE

Novac se kreće kroz mnogo ruku u gospodarstvu. Kao što ćeš vidjeti dalje, kreće se u svojevrsnu krugu i uvijek prolazi kroz banke. Jesi li se ikada zapitao/zapitala odakle dolaze novčanice i kovanice koje imaš u novčaniku? Pa, dolaze iz trezora Hrvatske narodne banke (HNB).

Zgrada Hrvatske narodne banke u Zagrebu

2.1. Kako se novac kreće kroz gospodarstvo

HNB je središnja banka koja nadzire poslovanje banaka i odgovorna je za funkcioniranje cijelog novčanog sustava zemlje. Poslovne banke razlikuju se od središnje banke. Središnja je banka glavna „banka” u svakoj državi i određuje pravila koja ostale banke moraju poštovati.

HNB nije banka kao i sve ostale, ona posluje samo s bankama i državom. U njoj ne možeš otvoriti tekući račun, ali ona se brine da banke odgovorno upravljaju tvojom štednjom.

Iz trezora HNB-a gotov se novac prenosi do trezora banaka. Novac u banku dolazi i od građana i od poduzeća. Isplatom gotovine na šalterima banaka ili bankomatima gotov novac dolazi u optjecaj – u ruke građana i poduzeća koji se njime služe za vlastite potrebe.

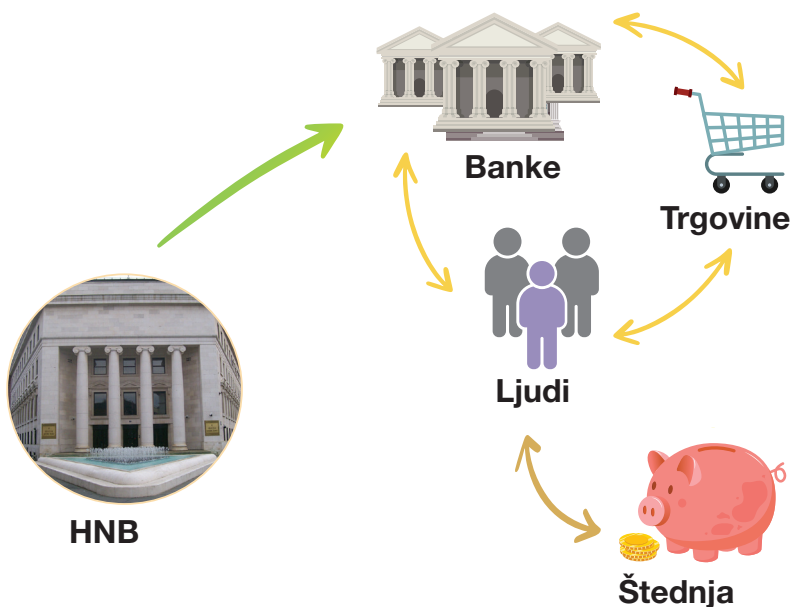
**HRVATSKA
NARODNA BANKA**

središnja je banka
u Hrvatskoj i
odgovorna je za
funkcioniranje
cijeloga novčanog
sustava zemlje.

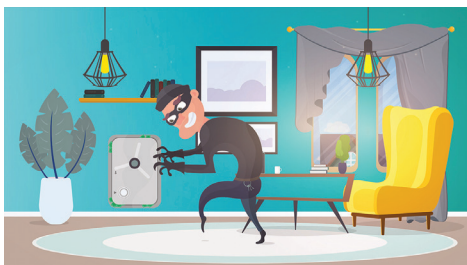
HNB

Kako gotov novac kruži

2.2. Banka i ti

Sad kad si razumio/razumjela ulogu banaka, vidiš li zašto su gotovo svugdje oko nas? Poslovi se jednostavno ne mogu obaviti bez njih!

BANKA je financijska institucija u kojoj možemo štedjeti ili posuditi novac.

Recimo da ti baka za rođendan daruje 100 eura; gdje ćeš čuvati novac? Negdje gdje ga mogu ukrasti provalnici? Da se to ne bi dogodilo, odnesi ga u banku i čuvaj na štednom računu, sve dok ti ne zatreba. Štednju možeš otvoriti uz jednog roditelja kao zakonskog zastupnika ili skrbnika. Osim što ti je novac u banci na sigurnom, štednjom stvaraš dobru financijsku naviku koja će ti koristiti u budućnosti.

A sad pogledajmo što se događa s novcem na tvojem računu.

DEPOZIT

je novac položen na računu u banci.

Osim što banka čuva tvoj novac za to ti plaća i kamatu, iako ne veliku, jer su u posljednjih nekoliko godina kamatne stope niže od 1 posto. No najvažnije je da banka čuva tvoj novac na sigurnom. Novac položen u banci zove se **depozit** ili polog.

Drugo, banke daju kredit za kupnju skupih stvari poput automobila ili stana. Kad ljudi dobivaju kredit, koriste se tuđim novcem na koji banci plaćaju kamate.

Osim navedenih poslova, banke obavljaju mnoge druge financijske usluge poput vođenja bankovnih računa, platnog prometa i mjenjačkih poslova.

primanje novca (depozita)

usluge platnog prometa

odobravanje kredita

mjenjački poslovi

vođenje bankovnih računa i izdavanje platnih kartica

ostale financijske usluge (izdavanje jamstva, financijski najam)

Jeste li znali?

Kamata je novac koji ti banka plaća za štednju.

Kamatna je stopa postotak prema kojem se izračunavaju kamate.

KAMATA je naknada koju plaćamo (ako dugujemo) ili dobivamo (ako drugi duguju nama) za iznos na određeno vrijeme.

Iz povijesti bankarstva

Već 3.000. pr. Kr. u Babilonu se pod okriljem vladara ili hramova obavljao depozitni posao i davali su se zajmovi, dok se privatne banke javljaju između VII. i V. st. pr. Kr. U antičkoj Grčkoj prvi se bankovni poslovi obavljaju kraj čuvenih hramova u Efezu, na Delu, Samu itd., a počev od VII. st. pr. Kr. javljaju se prvi privatni mjenjači, trapeziti.

U srednjem vijeku pojavljuju se u sjevernoj Italiji (Lombardiji):

- mjenjači zvani *campsores* (talijanski cambio: mijenjanje)
- i bankari (talijanski *banchieri*, od talijanskog banco, njemačkog Bank: klupa, na kojoj su na trgu držali zdjelice s raznim vrstama novca).

U Hrvatskoj se bankovno poslovanje isprva razvija u dalmatinskim gradovima, osobito u Dubrovniku. Dubrovački su bankari između XIII. i XV. st. sudjelovali u financiranju kopnene trgovine sa zaleđem.

Moderne se banke u Hrvatskoj razvijaju od sredine XIX. st., a prva takva banka osnovana na tlu Hrvatske s hrvatskim kapitalom bila je Prva hrvatska štedionica (1846).

Izvor: www.enciklopedija.hr

Zadatak

Što banke rade?

Što banke nude?

Važni pojmovi

SREDIŠNJA BANKA

DEPOZIT

BANKA

KAMATA

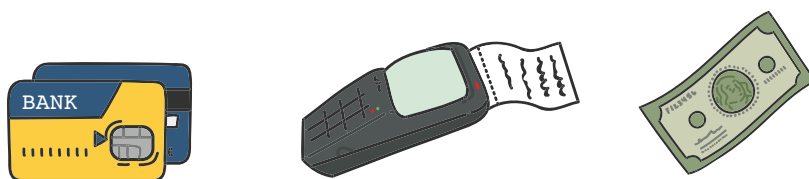
Sada znam

- Opisati kako novac kruži gospodarstvom i definirati neke oblike monetarnog sustava.
- Razumijem čemu služe banke i kako posluju.
- Objasniti i razlikovati pojmove štednje i kredita.
- Objasniti važnost vraćanja kredita.

3. NAČINI PLAĆANJA

Nama je danas teško zamisliti kako su ljudi živjeli u vrijeme dok novac nije postojao. Načini plaćanja mijenjali su se kroz povijest, a s pojavom novca i bankovnih kartica te digitalnih valuta novac više ne moramo nositi u novčaniku i plaćanja su postala jednostavnija.

No bez obzira na to kako plaćaš, važno je da naučiš ispravno se koristiti financijskim proizvodima.

Tvoj prvi susret s bankom otvaranje je vlastita tekućeg računa radi uplata i isplata novca. Na njega ti se može uplaćivati mjesečni džeparac, a kad se jednoga dana zaposliš, na njega će ti stizati plaća.

Kad otvoriš račun u banci, banka će ti izdati platnu karticu kojom lako možeš do svojega novca. Osim što to možeš dolaskom osobno u banku, gotovinu možeš dobiti ili uložiti na bankomatu.

3.1. Vrste platnih kartica

Sigurno si primijetio/primijetila da neke trgovine daju popust za plaćanje gotovinom, ali ne i za plaćanje karticama. Druge pak daju popust za gotovinu i plaćanje debitnim karticama, ali ne i kreditnim karticama. Očito je da između tih kartica

postoje razlike premda su podjednako prihvaćene kao način plaćanja.

Platne kartice dijele se na debitne, kreditne te prepaid-kartice.

Debitna kartica

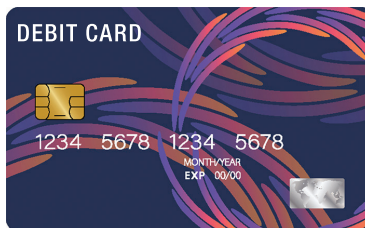
Za mlade od 18 godina tekući će račun otvoriti roditelj ili skrbnik, a uz tvoj osobni identifikacijski broj (OIB) i rodni list potrebni su i osobna iskaznica i OIB roditelja/skrbnika.

Pošto je tekući račun otvoren, banka će ti izdati debitnu karticu i dati tajni broj (PIN). Debitna kartica jest kartica tekućeg računa kojom se plaća bez gotovine.

Debitna je kartica poput gotovine, ali je sigurnija i jednostavnija za uporabu. S debitnih kartica novac se izravno (i gotovo trenutačno) naplaćuje s tvojega računa.

DEBITNA KARTICA jest kartica tekućeg računa.

Što je PIN? Uz debitnu karticu dobit ćeš PIN (engl. *Personal Identification Number*) – tajni osobni korisnikov broj. PIN je četveroznamenkasti broj koji ti omogućuje korištenje debitnom karticom.

PIN smiješ znati samo ti.

Što sve možeš s debitnom karticom

Možeš **podići gotovinu s računa** u banci ili na bankomatu.

Debitnom se karticom **plaća u trgovinama**, kinu i na drugim prodajnim mjestima uporabom POS-a (point of sale = prodajno mjesto).

Debitnom se karticom **plaća internetom** ili **mobitelom**.

Plaćanje debitnom karticom do 40 eura možeš potvrditi i bez PIN-a, beskontaktno – dovoljno je karticu samo prisloniti uređaju za plaćanje (uređaju EFT POS).

Kreditne kartice

Sigurno si čuo/čula da kad roditelji nešto ne mogu kupiti djeci, odgovore: „Nemamo novca”, a djeca navaljuju: „Ali, imate karticu!” Tako odgovaraju jer ne razumiju razliku između debitnih i kreditnih kartica. Ti više nisi dijete i evo što moraš znati o tome.

BANKOMAT

je uređaj koji korisniku kartice omogućuje podizanje gotovine s računa 24 sata.

Za debitne kartice vrijedi pravilo „Kupuj sada, plati odmah” i one su kao i gotovina. Za kreditne kartice vrijedi: „**Kupuj sada, plati kasnije.**”

Kreditne su kartice kao i svaki drugi kredit, a njima kupuješ kad trenutačno nemaš novca. Kad kupuješ kreditnom karticom, kupuješ to na dug uz obećanje da ćeš ga vratiti. Tvoj trošak privremeno će podmiriti banka ili druga institucija koja ti je izdala karticu, a ti isti trošak (odnosno dug) moraš platiti u zadanu roku (najčešće mjesec dana).

**Kreditnim se
karticama moramo
pažljivo služiti!**

Prednosti i nedostaci kreditnih kartica

Prednosti

- ✓ možeš odmah kupiti željene proizvode i usluge iako nemaš novca na računu
- ✓ ne moraš nositi novac sa sobom
- ✓ možeš njima plaćati putem interneta ili mobitela
- ✓ sigurnije su i jednostavnije za uporabu nego gotovina, osobito na putovanju

Nedostaci

- ✗ opasne su za one koji neredovito plaćaju troškove
- ✗ veća je mogućnost da potrošiš više novca nego što imaš
- ✗ ako kasniš u plaćanju, zaračunat će ti se troškovi kašnjenja

Maloljetna osoba može biti samo korisnik dodatne kreditne kartice. Tada izdavanje dodatne kartice za dijete traži roditelj ili skrbnik kao korisnik osnovne kartice.

Prepaid-kartice

Treća su vrsta platnih kartica prepaid-kartice. Slično kao i debitne kartice, i one zahtijevaju pokriće vlastita novca u trenutku plaćanja. Primjerice, određeni je iznos novca pohranjen na samoj kartici ili uplaćen kod izdavatelja kartice (to mogu biti banke, kartične kuće...).

Prepaid-kartice dostupne su korisnicima starijima od 14 godina. Ne postoji mogućnost minusa, nema članarine ni naknade, a njima možete plaćati u trgovinama u cijelom svijetu, možete podizati gotovinu na bankomatima i kupovati na internetu. Obično se mogu višekratno puniti novcem.

Prepaid-kartice često se kao **poklon-kartice** mogu kupiti na različitim prodajnim mjestima (npr. kioscima) za iznos na koji glase (npr. 50 eura). Praktične su za putovanja jer se pri zloupotrebi može izgubiti samo onoliko novca koliko je pohranjeno na kartici, s obzirom na to da nema mogućnosti minusa ili kredita. Dodatna im je prednost što **korisnika izlažu manjim rizicima kupnje putem interneta.**

3.2. Plaćanje putem interneta

Novac kojim plaćaš na internetu je kao i novac koji držiš u novčaniku. Većina se ljudi za mrežna plaćanja koristi platnim karticama.

Elektroničko i mobilno bankarstvo

Svaka banka nudi mogućnosti usluga elektroničkog bankarstva putem interneta (internetsko bankarstvo) i mobilnih telefona (mobilno bankarstvo).

Mobilno bankarstvo omogućuje plaćanja mobitelom, provjeru stanja na tekućem računu, praćenje prometa na njemu itd.

Elektroničko i mobilno bankarstvo dostupno je 24 sata, sedam dana u tjednu.

Kako se zaštititi na internetu

Svako je plaćanje na internetu povezano s određenim rizikom zlouporabe tvojih podataka. Ako netko otkrije tvoje osobne podatke, posebice tvoj PIN, može se njime poslužiti kako bi ti ukrao novac. Nikada ne dijeli na internetu svoje osobne podatke poput broja bankovne kartice, PIN-a, broja putovnice ili kućne adrese. Upravo je to najčešći način kojim se služe kradljivci kako bi doznali nečije podatke.

Stoga poštuju sljedeća pravila.

- Računalo, tablet ili pametni telefon zaštiti licenciranim antivirusom koji ćeš redovito ažurirati.
- Ne koristi se internetskim bankarstvom na javnim računalima i javnim Wi-Fi mrežama.
- Koristi se jakim lozinkama i redovito ih mijenjaj.
- Pripazi kakve privitke otvaraš u porukama e-pošte, kao i od kojeg pošiljatelja dolaze. Tvoja banka nikada od tebe neće zatražiti lozinku, PIN ili kôd za odobrenje transakcije (MAC).

O tome kako se zaštititi od prijevара i rizika financijskih zlouporaba kartica pri elektroničkom plaćanju pročitaj više na www.sigurnostnainternetu.hr

Razmisli

Upravo si dobio/dobila bankovnu karticu i PIN. Što trebaš učiniti s PIN-om? Zaokruži točan odgovor.

- Zapisati PIN na papirić i čuvati ga u novčaniku. T/N
- Reći svoj PIN najboljem prijatelju. T/N
- Upamtiti PIN. T/N

Zadatak

Odgovori na sljedeća pitanja!

Bi li htio/htjela imati kreditnu ili debitnu karticu? Zašto? Za što bi se njome služio/služila?

Kojim se karticama služe vaši roditelji? Razgovarajte s njima o prednostima i nedostacima korištenja kreditnim karticama.

PREDNOSTI

NEDOSTACI

Važni pojmovi

DEBITNA KARTICA

KREDITNA KARTICA

ELEKTRONIČKO I MOBILNO BANKARSTVO

Sada znam

- Objasniti i razlikovati platne kartice.
- Argumentirati prednosti i rizike internetskog plaćanja.
- Objasniti važnost čuvanja osobnih podataka na internetu i sigurnosti na internetu te svojim riječima opisati koji je utjecaj krađe identiteta na život potrošača u Hrvatskoj.

4. KREDIT

KREDIT znači posuditi tuđi novac uz obećanje da ćeš ga vratiti za određeno vrijeme.

Možda si posudio/posudila novac od prijatelja za međuobrok poslije škole ili od roditelja za odlazak na košarkašku utakmicu, ali u budućnosti ćeš možda trebati posuditi više od nekoliko eura. Možda ćeš se htjeti dalje školovati ili kupiti stan za što tvoja uštedevina neće biti dovoljna, pa ćeš morati posuditi novac od banke – uzeti **kredit**.

Za što bi ti sve trebao kredit u budućnosti?

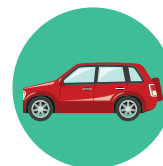
kuća

vlastiti posao

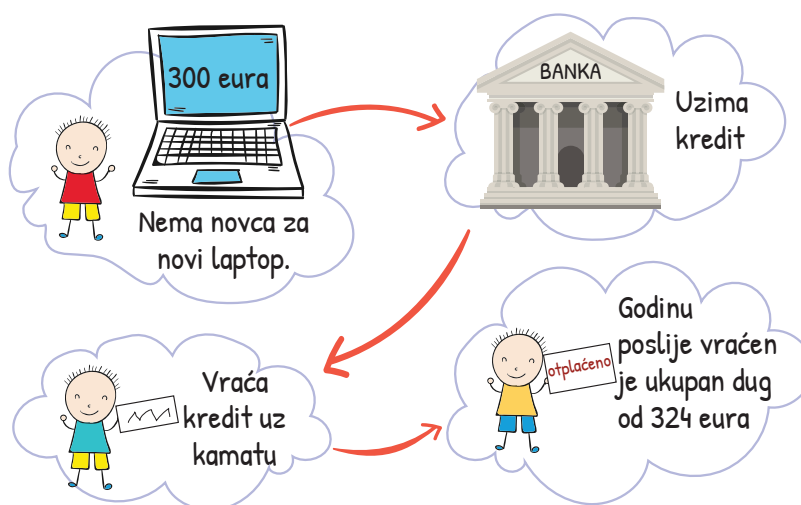
studiranje

automobil

Kreditu mogu biti kratkoročni (s rokom vraćanja duga u roku kraćem od godinu dana), srednjoročni (s rokom vraćanja do 10 godina) i dugoročni (s rokom od 10, 20 i 30 godina).

Kredit znači posuditi novac uz kamatu

Kamata – iznos koji se plaća banci za posuđen novac.

$$300 + 24 = 324 \text{ eura.}$$

Kako izračunati kamate kredita?

Treba ti novi laptop vrijedan 300 eura. Za kupnju laptopa zatražit ćeš kredit u banci od 300 eura, uz godišnju kamatnu stopu od 8 %. Kredit će se u ukupnom iznosu duga uvećana za kamate vratiti za godinu dana.

Koliko ćeš kamata platiti za korištenje kreditom?

To možeš izračunati formulom $k = g \cdot s \cdot v$

g = glavnica (iznos kredita)

s = godišnja kamatna stopa

k = kamata

v = vrijeme otplate kredita

U našem primjeru:

$$k = 300 \cdot 0,08 \cdot 1 = 24 \text{ eura}$$

$$k = 24 \text{ eura}$$

Poslije jedne godine otplatio/otplatila si banci kredit (300 eura) uvećan za kamate (24 eura). Ukupan trošak za kupnju laptopa iznosi $300 + 24 = 324$ eura.

DUG su obveze koje moraš podmiriti u određenu roku.

Kad posuđiš novac iz banke, to nije besplatan novac – moraš ga vratiti u određenu roku, plus kamate. To znači da moraš vratiti sav novac koji si posudio/posudila (glavnica) plus dodatni novac (kamata) banci.

4.1. Odgovorno zaduživanje

Jednog dana kad se osamostališ donosit ćeš vrlo važne financijske odluke. Među njima je i odluka o zaduživanju.

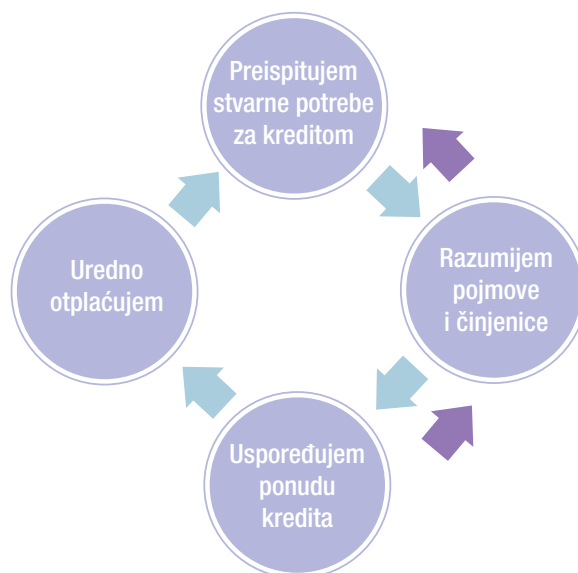
Prije uzimanja kredita važno je promisliti je li ti on doista potreban. Možeš li pričekati s ispunjenjem svoje potrebe/želje i umjesto kupnje na kredit, uštedjeti potreban novac.

Kredit je za **odgovorne** osobe koje znaju da dug mogu vratiti u određenu vremenu te koje se prije odluke o zaduživanju raspitaju o uvjetima (kamatnoj stopi, roku otplate i sl.) koje nude različite banke i ukupnim troškovima njegova uzimanja.

ZATEZNE

KAMATE plaća dužnik koji zakasni s ispunjenjem novčane obveze.

Važno je uzeti kredit samo za nešto što je bitno, kao što je obrazovanje ili kupnja stana za obitelj, a ne za potrošnju – npr. odlazak na ljetovanje – takvim neodgovornim ponašanjem možeš se prezadužiti.

Ako se kasni s otplatom kredita, plaćaju se zatezne kamate koje su veće nego da se platilo na vrijeme.

Razmisli

- Za svaku od sljedećih situacija zaokruži DA, NE ili OVISI kako bi izrazio/izrazila svoje mišljenje o potrebi za uzimanjem kredita. Također, objasni svoj odabir.

1. Dvadesetogodišnja Lana planira kupiti automobil na kredit kojim će se moći voziti na fakultet.

DA NE OVISI _____

2. Obitelj Horvat nedavno je uzela kredit za popravak krova na kući.

DA NE OVISI _____

3. Maja (23 godine) i Vedran (26 godina) planiraju kupiti brod na kredit kojim bi se koristili tijekom ljeta.

DA NE OVISI _____

Raspravite

- Razgovarajte sa svojim roditeljima i pitajte ih što misle o prednostima i nedostacima uzimanja kredita.

Navedite 5 prednosti uzimanja kredita.

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

Navedite 5 nedostataka uzimanja kredita.

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

Važni pojmovi

KREDIT

DUG

KAMATA

GLAVNICA

Sada znam _____

- Kritički razlikovati opravdanost zaduživanja, pozitivne i negativne strane kredite.
- Opisati pojam kredita i objasniti ulogu kamate.

II RAD, IZBOR ZANIMANJA I OSOBNI RAZVOJ

1. KAKO SE STJEČE NOVAC

U prethodnom poglavlju upoznao/la si značenje novca te razloge njegovog nastanka i korištenja. Sad je vrijeme da naučimo kako se stječe novac. Kad to naučimo, učinit ćemo prvi korak prema samostalnosti.

Razmisli

Kako ljudi stječu novac?

Jesu li svi odgovori u oblaciću točni?

PLAĆA je novčani iznos za ljudski rad.

Većina ljudi stječe novac radom i za to prima plaću. Plaća je novčani iznos za ljudski rad.

Što to točno znači?

Radnik dobiva plaću, obično jednom mjesečno, a za računanje plaće koristi se ukupan broj sati koje je radnik proveo radeći.

Jeste li znali?

Ljudi su prve plaće počeli dobivati u drevnom Egiptu i iznosile su deset štruca kruha i od 1/3 do 2 puna vrča piva dnevno.

Stjecati novac možeš početi vrlo brzo, za vrijeme pohađanja škole ili za vrijeme studiranja. Kad navršiš 15 godina, možeš se učlaniti u učenički servis i tijekom praznika zaraditi svoju prvu plaću! Kao učenik, smiješ raditi uz suglasnost roditelja, odnosno skrbnika, i samo za vrijeme zimskih, proljetnih i ljetnih praznika. Škola je na prvom mjestu!

Zamislimo da si se učlanio/la u učenički servis u svojem gradu, pronašao/la posao pakiranja letaka u lokalnoj tiskari i podigao/la učenički ugovor o radu. S poslodavcem - lokalnom tiskarom - dogovorio/la si satnicu od 4 eura po odradenom satu. Ukupno si odradio/la 12 dana po pet sati. Na kraju mjeseca, zaradio/la si plaću u iznosu od 240 eura. Bravo!

1.1. Što je rad?

Iako misliš da znaš što je rad, jesi li siguran/na da možeš odrediti što je rad? Za početak, što za tebe znači rad?

Što je rad?

RAD je ljudska djelatnost kojom se stvara neki proizvod ili usluga. Rad može biti fizički i umni. Radom ljudi osiguravaju osobne potrebe i potrebe šire zajednice.

Rad je ljudska djelatnost kojom se stvara neki proizvod ili usluga. Rad može biti fizički i umni. Radom ljudi osiguravaju osobne potrebe i potrebe šire zajednice.

Razmisli

Koji vrste rada su prikazane na fotografijama?

Što misliš, tko više radi na drugoj fotografiji – učenici ili profesorica? 😊

Što je volontiranje?

Postoji i jedan oblik rada koji ne mora biti plaćen. Jesu li tvoji roditelji ili poznanici sudjelovali u nekim aktivnostima kako bi pomogli drugima ili široj zajednici? Naprimjer, organizirali prikupljanje hrane ili odjeće za osobe ili životinje pogođene potresom ili poplavom? Ako jesu, oni su **volontirali**.

Volontiranje je dobrovoljan rad za dobrobit druge osobe ili društva, bez financijske naknade.

Možda se pitaš zašto bi itko volontirao, ako za svoj rad i vrijeme neće dobiti nikakvu financijsku naknadu. Ljudi najčešće volontiraju jer žele pomoći drugima i svojoj zajednici. No, volontiranje ti svakako omogućuje i iskušavanje raznih novih aktivnosti s kojima se možda nisi susretao/la. Primjerice, možda je sadnja drveća baš za tebe!

Istraži

Provjeri s prijateljima i nastavnicima postoje li neke mogućnosti za volontiranje u tvojoj školi ili naselju? Ako postoje, koje probleme zajednice volonteri u tvom okruženju rješavaju svojim dobrovoljnim radom?

Volontiranje se obično prikazuje fotografijama složenih i skupljenih ruku. Što misliš, zašto?

VOLONTIRANJE je dobrovoljan rad za dobrobit druge osobe ili društva, bez financijske naknade.

DONIRANJE je dobrotvorno darovanje bez traženja protuusluge.

Pojam koji se često veže uz volontiranje je **doniranje**.

Doniranje je dobrotvorno darovanje bez traženja protuusluge. Ono može biti u raznim oblicima, tj. može se darivati novac, roba, usluga... Možeš li navesti neke primjere doniranja?

1.2. Što je zanimanje?

Dosad smo se dotaknuli nekih poprilično ozbiljnih tema: novac, plaća, rad, posao. Svaki od tih pojmova podrazumijeva određenu razinu znanja i vještina. Ovi pojmovi potrebni su nam da objasnimo što je zanimanje i kako ga odabrati. Nastavi čitati pažljivo jer će ono što ćeš saznati iz teksta koji slijedi u budućnosti biti jako važno za tebe.

ZANIMANJE je skup poslova i zadataka na kojima netko radi.

Zanimanje je skup poslova i zadataka na kojima netko radi. Za obavljanje tih zadataka osoba se školovala i usavršavala te ima potrebna znanja (stručna sprema) i vještine (stručna sprema). Ljudi često godinama uče kako bi mogli raditi svoj posao. Primjeri zanimanja su učitelj/ica, liječnik/ca, frizer/ka, pravnik/ca...

Razmisli i odgovori!

U jednu minutu nabroji što više zanimanja! Koje ti se čini najzanimljivije?

Kojim bi se zanimanjem volio/voljela baviti kad odrasteš?

Zadatak

Ivana ima 17 godina i upravo je završila drugi razred srednje škole. Srpanj je i Ivana je već potrošila svoj mjesečni džeparac. A ljeto je tek počelo! Odlučila je potražiti posao i ućlanila se u učenički servis. Pronašla je posao u supermarketu u kojem puni police proizvodima za prodaju. U srpnju je odradila 73 sata. Jedan sat rada bio je plaćen 3 eura. Koliko je dobila za svoj rad?

Važni pojmovi

RAD

PLAĆA

VOLONTIRANJE

ZANIMANJE

Sada znam

- Objasniti kako se stječe novac i obrazložiti što je rad, a što plaća.
- Opisati što je zanimanje i razlikovati pojedina zanimanja.
- Razlikovati doniranje i volontiranje te prepoznati njihovu ulogu u zajednici i društvu.

2. KAKO ODABRATI ZANIMANJE

U ovom poglavlju, istražiti ćeš koja su znanja i vještine potrebni za određena zanimanja i kako ih možeš steći, uspoređivat ćeš stupanj obrazovanja i iznos plaće te odrediti prve korake za ostvarenje svojih snova!

Ponovimo!

Zanimanje je skup poslova i zadataka na kojima netko radi.

Posao je skup zadataka na radnom mjestu na kojem netko radi za plaću.

Razmisli i odgovori!

Koja dva zanimanja su ti najzanimljivija? Koje sve poslove mogu raditi osobe s tim zanimanjima? Koja je potrebna razina obrazovanja – srednja škola ili visoko obrazovanje?

Zadatak

Pogledaj online tražilicu poslova www.moj-posao.hr i odaberi dva oglasa za posao koja ti se sviđaju. Pronađi podatke i ispuni ove tablice.

Usporedi poslove. Koji ti se više sviđa i zašto?

Posao broj 1	Naziv posla	
	Razina obrazovanja	
	Iznos plaće	
	Potrebne vještine	
	Motiviranost	
	Prednosti	
	Mane	

Posao broj 2	Naziv posla	
	Razina obrazovanja	
	Iznos plaće	
	Potrebne vještine	
	Motiviranost	
	Prednosti	
	Mane	

Odabir zanimanja može ti se činiti izazovnim i teškim. Potrebno je pažljivo razmišljanje i planiranje. Ali, kako krenuti? Ako već znaš što bi htio/htjela biti kad odrasteš, možeš odabrati srednju školu koju želiš i polako ostvarivati svoj cilj. Napravi popis zanimanja kojima bi se htio/htjela baviti. Istraži zanimanja! Istraživanje ne mora biti dosadno. Sjeti se volontiranja. Ako želiš biti povjesničar/ka, možda možeš u svom kraju dobrovoljno biti čuvar/ica izložbe u muzeju. Obožavaš

računala? Potraži besplatne virtualne radionice. No, pripazi – školovanje i dalje mora biti na prvom mjestu! Učenje ti pomaže u daljnjem profesionalnom razvoju i olakšat će ti upis u srednju školu, a možda kasnije i na fakultet.

DEFICITARNA ZANIMANJA su zanimanja koja su iznimno tražena, ali nedostaje ljudi koji bi ih obavljali.

Dok si gledao/la poslove na tražilici poslova, vjerojatno si uočio/la da se neka zanimanja traže više, a neka manje.

Deficitarna zanimanja su zanimanja koja su iznimno tražena, ali nedostaje ljudi koji bi ih obavljali.

Glavni razlog zašto neka zanimanja postaju deficitarna je mali broj učenika koji upisuje obrazovne programe za stjecanje tih zanimanja. Svake godine, županije i Hrvatski zavod za zapošljavanje objavljuju popis traženih srednjoškolskih programa na kojima nedostaje upisanih učenika. U 2021. godini deficitarna zanimanja bila su: zidar, tesar, pekar, plinoinstalater, bravar i medicinska sestra/tehničar.

Deficitarna zanimanja su jako tražena zanimanja, a ako odabereš obrazovni program za takvo zanimanje, možeš dobiti stipendiju.

Jedan od načina na koji se potiče upis programa deficitarnih zanimanja jest davanje stipendije. **Stipendije** su oblik financijske pomoći koji se dodjeljuje pojedincima za potrebe njihova obrazovanja. Stipendije se dodjeljuju na temelju školskog uspjeha, posebnih talenata (npr. sport ili umjetnost), socijalnog statusa ili pripadnosti određenoj društvenoj ili etničkoj skupini. Ministarstvo znanosti i obrazovanja svake školske godine dijeli državne stipendije za deficitarna zanimanja. Iznos stipendije je 200 eura, a isplaćuje se svaki mjesec od listopada do srpnja, tj. za vrijeme školske godine.

Razmisli i odgovori!

Vratimo se na tražilicu www.moj-posao.hr! Koji su poslovi traženi?

Izdvoji pet najtraženijih poslova. Što misliš, zašto su ti poslovi najtraženiji?

Jeste li znali?

Državne stipendije nisu jedini oblik poticaja. Hrvatski zavod za zapošljavanje svake godine snosi određene troškove potrebne za upis učenika u obrazovne programe za zanimanja u koja se upisuje mali broj učenika, a tražena su na tržištu rada.

2.1. Što su vještine

Školovanjem se osim znanja stječu i vještine. Znaš li što su vještine? **Vještina je** sposobnost primjene znanja i upotrebe unaprijed poznatih načina izvršavanja zadataka i rješavanja

VJEŠTINA je sposobnost primjene znanja i upotrebe unaprijed poznatih načina izvršavanja zadataka i rješavanja problema.

problema. Vješt/a si kad nešto radiš jako dobro. Npr. vješt/a si u izradi pizze, obradi video-snimki ili pak u pisanju dugih sastavaka. Sve su to vještine koje se mogu iskoristiti za rad, karijeru i stjecanje novca.

Tijekom školovanja steći ćeš vještine koje će ti biti potrebne na poslu.

LJUDSKI RESURSI

su radna snaga poduzeća ili organizacije.

2.2. Što su ljudski resursi

Ljudski resursi su radna snaga poduzeća ili organizacije. U velikim poduzećima pojam „ljudski resursi” odnosi se na osobe koje rade i njihove sposobnosti, ali i na dio organizacije koji se bavi upravljanjem zaposlenicima, od

njihovog zapošljavanja, razvoja i napredovanja, do prestanka rada. Resurs je imovina, a zaposlenici, tj. ljudi koje rade, su jedan od najznačajnijih resursa poduzeća ili organizacije.

Kad se zaposliš u nekom poduzeću i ti ćeš postati dijelom ljudskih resursa.

Važni pojmovi

ZANIMANJE

LJUDSKI RESURSI

DEFICITARNA ZANIMANJA

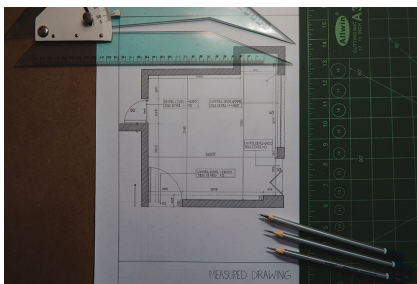
Sada znam

- Usporediti različita zanimanja, opisati deficitarno zanimanje i navesti primjere.
- Objasniti što su vještine.
- Svojim riječima opisati ljudske resurse.

3. OD POSLA DO KARIJERE

U ovom poglavlju, istražiti ćeš vezu vještina i posla te razliku između posla i karijere.

Ponovimo!

Zanimanje je skup poslova i zadataka na kojima netko radi, a posao je skup zadataka na radnom mjestu na kojem netko radi za plaću.

Vještina je sposobnost primjene znanja i upotrebe unaprijed poznatih načina izvršavanja zadataka i rješavanja problema.

Od vještine do izbora zanimanja

Razmisli o sebi. U čemu si vješt/a? Nabroji neke svoje vještine!

Ako pogledaš tražilicu poslova www.moj-posao.hr u oglasima za posao, osim određene razine obrazovanja (tzv. stručna sprema), traže se i posebne vještine za radna mjesta. Odaberi tri oglasa za posao. Koja se razina obrazovanja (npr. srednja škola ili visoko obrazovanje) traži? Traže li se i neke dodatne vještine? Koje?

Pogledaj neke od osobina koje će u budućnosti biti potrebne na tržištu rada:

inovativnost	smirenost	želja za učenjem
snalažljivost	kreativnost	pouzdanost
brzina izvršavanja zadataka		točnost
upornost	spremnost na suradnju	
proaktivnost		ambicioznost

Vještine koje imaš pomoći će ti u pronalaženju posla.

3.1. Kako odabrati pravo zanimanje

Razmisli koji posao bi htio/htjela imati u budućnosti i zašto?

Kratko opiši dva posla koja ti se trenutno najviše sviđaju. Pokušaj navesti prednosti i nedostatke tih poslova, naprimjer ovako: „Želim biti medicinska sestra jer volim pomagati ljudima, to je tražena struka i priznata u svijetu, posao je dinamičan, ali nedostatak je rad u smjenama.” Da bi se lakše dosjetio/la poslova koja su tebi najpoželjnija, pokušaj odgovoriti na sljedeća pitanja:

- Koji su ti najdraži predmeti u školi? _____

- Koje vještine su ti posebno razvijene? _____

- Što smatraš svojom najrazvijenijom vještinom? _____

- Koji su tvoji interesi izvan škole? _____

- Opiši situaciju u kojoj si pomogao/la organizirati druge ljude.

- Opiši situaciju u kojoj si bio/bila dio tima u ostvarivanju nekog cilja. _____
- Sviđa li ti se timski rad ili više voliš raditi sam/a?

- Opiši vrstu posla koja ti se posebno sviđa. _____

Zašto? _____

Kad odgovoriš na ova pitanja, razmisli u koje bi se poslove tvoji odgovori najbolje uklopili. A kad se dosjetiš dva posla koja su ti zanimljiva, upiši ih ovdje:

Koristeći razne izvore (internet, prijatelje, poznanike, knjižnicu) ispuni tablicu odgovorima na postavljena pitanja:

Pitanja	Posao 1	Posao 2
Koje su osnovne aktivnosti i odgovornosti tog posla?		
U kakvom okruženju se taj posao obavlja?		
Koliko sati se radi i koliko je posao psihički i fizički zahtjevan?		
Koja je razina obrazovanja potrebna?		
Hoće li taj posao biti tražen u budućnosti?		
Kakve su početne plaće u toj djelatnosti?		
Kakve su mogućnosti napredovanja i veće zarade?		
Zašto te ovaj posao privlači?		

Imaš li sada jasniju sliku poslova na kojima se vidiš u budućnosti?

3.2. Što je karijera?

Kad odabereš zanimanje kojim se želiš baviti, vrijeme je za korak dalje. Treba odabrati karijeru.

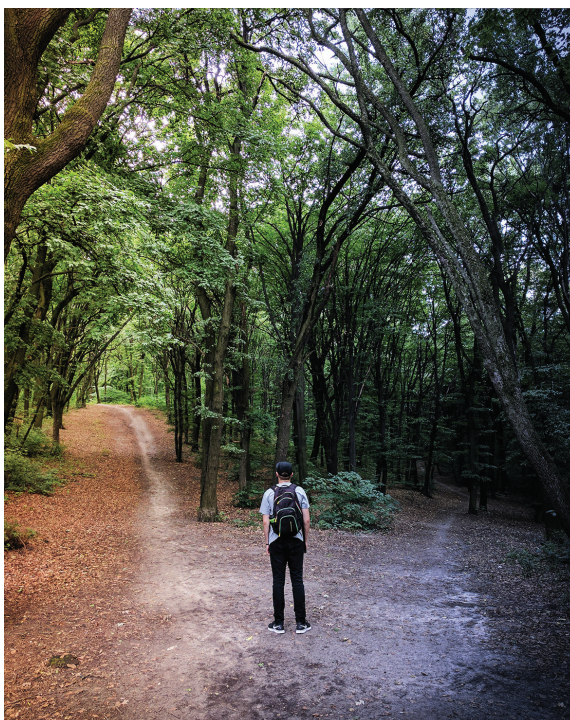
Karijera dolazi od francuske riječi „cesta”, a znači put kroz život. **Karijera** je niz povezanih poslova unutar jednog zanimanja koje osoba obavlja tijekom svog radnog vijeka. Karijera može biti, primjerice, medicinska, marketinška ili čak politička. Mogućnosti je bezbroj.

KARIJERA je niz povezanih poslova unutar jednog zanimanja koje osoba obavlja tijekom svog radnog vijeka.

Zašto je važna karijera

Škola i obrazovanje početak su tvog puta prema samostalnosti. Godine koje provedeš školujući se najvažnije su godine tvog života jer o njima ovisi tvoja buduća karijera. Odluka o odabiru srednje škole jako je važna jer će utjecati na tvoj budući način života i prihode.

Razlika između karijere i posla

Posao se sastoji od svakodnevnih zadataka koje obavljamo za vrijeme radnog vremena, a karijera obuhvaća obrazovanje, znanja, vještine, sposobnosti, ali i želje.

Odabir karijere potiče te na razmišljanje o dugoročnim ciljevima i prihodima. Jedno od značajnih obilježja karijere je postupno preuzimanje sve veće odgovornosti na poslu, što će se s vremenom odraziti na povećanje plaće.

Tijekom obrazovanja steći ćeš znanja i vještine koja su potrebna za početne poslove u karijeri koju odabereš. Zamislimo da želiš postati zubni liječnik/ica. Kad završiš školovanje na fakultetu dentalne medicine, prvo ćeš morati steći iskustvo rada u zubnoj ordinaciji pa ćeš tek tada moći tražiti prvi posao. To će biti početak tvoje karijere.

Tijekom svoje karijere obavljat ćeš više poslova.

Ako odabereš pravu karijeru, bit ćeš ispunjen/a i zadovoljan/na poslom.

Ako još nisi siguran koju karijeru želiš odabrati, razmisli o svojim interesima i vještinama. Voliš li raditi s ljudima? Lijepo crtaš? Računaš kao kalkulator? Ako još uvijek ne znaš što želiš raditi, pomoći će ti profesionalno usmjeravanje, tj. rješavanje upitnika, od koji su neki dostupni i online, ali i razgovor sa stručnjacima iz Hrvatskog zavoda za zapošljavanje. Njima se možeš obratiti za pomoć pri odabiru karijere.

Zadatak

Razgovaraj s prijateljima iz razreda o osobinama za tržište rada budućnosti. Što misliš, koje su najvažnije? Izdvoji tri.

1. _____

2. _____

3. _____

Što su odgovorili tvoji prijatelji iz razreda? Najvažnije vještine su:

1. _____

2. _____

3. _____

Važni pojmovi

POSAO

KARIJERA

Sada znam

- Usporediti dva posla ili više poslova prema više kriterija.
- Objasniti što je karijera i navesti primjere.
- Razlikovati posao i karijeru.

4. OSOBNI RAZVOJ

U ovom poglavlju razmatrat ćeš postavljanje svojih životnih i profesionalnih ciljeva i razmišljati o svom osobnom razvoju. Saznat ćeš što je životopis, za što je potreban i kako se piše.

Osobni razvoj je put na kojem postaješ najbolja verzija sebe. Svatko ima puno potencijala, a izazov ga je ostvariti. To je proces u kojem preuzimaš odgovornost za svoj napredak i predano radiš na tome da budeš bolja, zdravija, sposobnija i sretnija osoba. Naravno, to nije lako – potrebno je uložiti mnogo truda. Vjerojatno ćeš napraviti i neke pogreške, no bitno je razumjeti da je pogreška iz koje nešto naučiš zapravo vrlo vrijedna.

OSOBNI RAZVOJ

je proces u kojem pojedinac preuzima odgovornost za svoj napredak i predano radi da postane bolja, zdravija, sposobnija i sretnija osoba.

Jeste li znali?

Kaizen je japanska riječ koja znači „poboljšanje”, a označava pristup u kojem svaki dan pokušavaš napraviti nešto samo malo bolje nego jučer. Godina ima 365 dana. Ako svaki dan napraviš MALENO poboljšanje u svom životu – u vezi zdravlja, znanja, sposobnosti ili nečeg drugog do čega ti je stalo – to je 365 malih poboljšanja! 365 malih poboljšanja je veliko poboljšanje!

4.1. Kako ispravno postaviti životne i profesionalne ciljeve

Kako je osobni razvoj proces u kojem radiš radi na sebi i svojem poboljšanju, tijekom školovanja možeš se predomisliti i promijeniti svoj obrazovni put. Budućnost je teško predvidjeti. Primjerice, prije 40 godina ljudi nisu ozbiljno shvaćali Internet, niti razumjeli mogućnosti koje pruža, a današnji je život bez interneta nezamisliv. Stoga je dobra ideja imati plan, no uvijek računati na to da se taj plan može i promijeniti. Za početak, najbitnije je steći znanja i vještine jer ti otvaraju mnoga vrata.

O čemu sve trebaš razmisliti pri postavljanju profesionalnih ciljeva? Evo nekoliko ideja:

Što mi ide od ruke? Koje aktivnosti su drugima naporne, a meni zabavne?

Što se traži? Koja su deficitarna zanimanja?

Što mi daje najviše mogućnosti u budućnosti? Koji odabir će mi dati najviše novih mogućnosti?

Što nakon osnovne škole

Kad završiš osnovnu školu, trebaš odabrati kako želiš nastaviti svoje školovanje. Odabir srednje škole je velik zadatak jer donosiš važnu odluku koja će utjecati na tvoju budućnost: možeš odabrati strukovnu školu i vrlo brzo postati stručnjak/inja za neko područje, ili gimnaziju i više se usredotočiti na teoretska znanja koja će ti pomoći da lakše upišeš fakultet.

No, bitno je znati da postoje mogućnosti promjene obrazovnog puta. Primjerice, ako upišeš strukovnu srednju školu, ali ipak kasnije želiš upisati fakultet – možeš. Možda ćeš morati proći dodatne pripreme ili nadoknaditi neke sate, no uz malo truda, nastaviti ćeš svoje obrazovanje. Ako upišeš gimnaziju, a odlučiš biti frizer ili slastičar – možeš. Bit će potrebno dodatno školovanje, ali ta vrata ti ostaju otvorena.

Razmisli koju je školu potrebno završiti da bi se mogao/la baviti poslom koji želiš raditi u budućnosti. Ako postoji više škola koje te zanimaju, pokušaj ih usporediti: razmisli o njihovim prednostima i nedostacima, pokušaj prikupiti što više informacija – potraži ih na internetu ili od učenika tih škola. Poslušaj savjet svojih nastavnika i roditelja.

IZBOR 1	IZBOR 2

CJELOŽIVOTNO

UČENJE je sveukupna aktivnost učenja tijekom života, s ciljem unapređenja znanja, kompetencija i vještina pojedinca.

Zapamti!

Obrazovanje ne završava završetkom školovanja. Brojni izazovi na radnom mjestu zahtijevat će stalno usavršavanje i stjecanje novih znanja i vještina. Taj proces zove se **cjeloživotno učenje, a obuhvaća sveukupno učenje tijekom života i sve oblike u kojima se ostvaruje.**

4.2. Životopis – prvi korak u svijet rada

Po završetku školovanja tražit ćeš posao. Prvi korak u traženju posla je pisanje životopisa, kojim ćeš se predstaviti svojem budućem poslodavcu. **Životopis** je dokument u kojem je navedeno tvoje obrazovanje, radno iskustvo, dodatne vještine i poslovni ciljevi, a sadrži i tvoje kontakt-podatke (adresu, e-adresu, broj telefona). Ponekad ga nazivamo i latinskim nazivom *curriculum vitae*, ili skraćeno

CV, što znači 'tijek života'. Za izradu dobrog životopisa slijedi ove smjernice:

- Životopis treba biti **kratak**. Najbolje je da stane na jednu stranicu.
- Životopis treba biti **jasan**. Poslodavcu mora biti jasno gdje si prije radio/la, što znaš raditi i koje druge vještine imaš.
- Životopis treba biti **točan**. Loša je ideja lagati na životopisu jer je podatke lako provjeriti.
- Životopis treba biti **gramatički i pravopisno ispravan**.

ŽIVOTOPIS

je dokument u kojem je navedeno tvoje obrazovanje, radno iskustvo, dodatne vještine i poslovni ciljevi.

Zadatak

Posao iz snova

Zamisli da si već završio/la svoje školovanje i da se želiš prijaviti na posao iz svojih snova. Kako zamišljaš taj trenutak? Koji bi to posao bio? Kako bi se predstavio/la poslodavcu? Što bi istaknuo/la u svom životopisu? Prouči primjer životopisa na sljedećoj stranici i pokušaj napisati svoj – zamisli kako bi tvoj životopis mogao izgledati u budućnosti.

FILIP FILIPČIĆ

PREVODITELJ I NASTAVNIK ENGLSKOG JEZIKA

Telefon: 123-456-7890
 Mobitel: 123-456-7890
 filip@hello.hr
 Duga ulica 43, Mali Grad
 Hrvatska

SAŽETAK

Imam 26 godina i 5 godina radnog iskustva. Jako sam motiviran za cjeloživotno učenje i rad na sebi. Vrijedan sam, pouzdan, timski igrač.

INTERESI

- učenje stranih jezika
- pisanje bloga o sportu
- nogomet
- vrtlarjenje

RADNO ISKUSTVO

Nastavnik engleskog jezika

Prva osnovna škola Mali Grad | 2019. - danas

- održavanje nastave engleskog jezika za učenike viših razreda osnovne škole

Prevoditelj

Prevoditeljska agencija Oštro pero | 2018. - 2019.

- Prevođenje stručnih tekstova s engleskog na hrvatski jezik

Volonter

Zoološki vrt Veliki Grad | 2015. - 2018.

- Hranjenje životinja i čišćenje nastambi

OBRAZOVANJE

Prevoditeljski kampus

- Usavršavanje za rad s digitalnim prevoditeljskim alatima | 2019.

Filozofski fakultet sveučilišta u Velikom Gradu

- Magistar edukacije engleskog jezika i književnosti | 2013.- 2018.

Srednja škola Mali Grad

- Opća gimnazija | 2009. - 2013.

STRANI JEZICI

Engleski C2, njemački B2, kineski A1

Važni pojmovi

OSOBNI RAZVOJ

ŽIVOTOPIS

CJELOŽIVOTNO UČENJE

Sada znam _____

- Definirati osobni razvoj.
- Objasniti cjeloživotno učenje i važnost za osobni razvoj.
- Definirati i napisati životopis i opisati njegove glavne dijelove.

III EKONOMIJA, POTROŠNJA I ODRŽIVI RAZVOJ

1. POTROŠNJA

Sve što ste ti, obitelj, susjedi, poznanici i drugi ljudi kupili je potrošnja. Kolika će biti potrošnja ovisi o količini novca kojeg imaš i cijenama proizvoda ili usluga. Kupuješ ono što trebaš i želiš, a na tvoj izbor, osim novca i cijene, utječe ukus, boje, pakiranje, reklame, savjeti i slično.

I ja sam potrošač

Što si ovih dana kupio/kupila?

Svi smo potrošači od najranije dobi do duboke starosti. Mladi vole jedno, stariji drugo, jer svaka dob ima različite želje, potrebe i sklonosti. Želje nisu nikada jednake potrebama, jer svi imamo uvijek više želja od potreba za kupovinom.

Možeš li se sjetiti što je bilo prvo što si kupio/kupila svojim novcem? Druge kupnje su bile prema narudžbama ukućana kad su te poslali u trgovinu po nabavku. Možda je to bio sladoled ili neka igračka.

Kako dobivaš džeparac za svoje kupovine

Svatko skuplja novac na drugačiji način. Jedni dobivaju novac za rođendan kao poklon ili za neku posebnu priliku pa ga spremaju u kasicu. Drugi „zarađuju” novac kad pomažu roditeljima u sitnim kućanskim poslovima. Postoji li još koji način na koji možda dobivaš džeparac?

Tvoj novčanik – tvoja kasicu: što planiraš kupiti i koliko planiraš uštedjeti

Imaš li svoj novčanik? Imaš li kasicu za spremanje novca?

Iako je moguće džeparac potrošiti odmah ipak je dobro imati plan štednje, jer neke kupnje zahtijevaju više novca za što ćeš trebati štedjeti. Nije isto kupnja čokolade i sladoleda u odnosu na tenisice, bicikl ili mobilni telefon. Njihove cijene su jako različite i za kupnju onog što je skuplje potreban je plan štednje.

Imaš li iskustva u kupnji skupljih proizvoda? Možeš li opisati koji je bio tvoj plan za kupovinu na što si potrošio/ potrošila novac? Što je sve utjecalo na tvoju odluku?

Što na računu od kupovine piše

Za svaku kupnju dobiješ račun, ali ne spremaš svaki račun na dulje vremena. Na primjer račune za hranu ne spremamo jer smo hranu već pojeli pa nam ti računi više ne trebaju. Račune od kupnje tenisica, bicikla ili mobilnog telefona spremamo. To je korisno, jer u slučaju da nisi izabrao pravi broj tenisica možeš se vratiti u trgovinu i zamijeniti ih. Bicikl možda ima posebni dokument koji se zove garancija, a koji spremljen s računom služi da u slučaju unutar roka garancije možeš zatražiti besplatni popravak ili zamjenu proizvoda.

Što na ovom računu piše? Imaš li koji račun tvoje kupovine?

Na računu se vidi gdje je proizvod kupljen, kada je kupljen, na kojoj je blagajni kupljen ili tko je bio prodavatelj, cijena proizvoda i porez.

Jabuka Jonagold rfs	0,226 *	1,32 =	0,30	D
TUNA EVA FIL. BILJ. 115 g	1 *	2,19 =	2,19	A
MAJONEZA THOMY 80 g	1 *	0,79 =	0,79	A
ČOK. KINDER BUENO 39 g	1 *	0,79 =	0,79	A
Limun rfs	0,104 *	1,98 =	0,21	D
Ukupno EUR			17,13	
Ukupno kn			129,07	
PRIMLJENO Master			17,13	
P	PDV(%)	Osnovica	Iznos	
A	25,00	7,74	1,93	
D	5,00	7,04	0,35	
Povratna naknada		1 *	0,07 =	0,07
Broj računa: 37633/87083/101				
ZKI: 07f0290baee215d979dc2baf62622814				
JIR: dd6a949c-e43d-4a18-8673-1bd2c10bab50				

POREZI su obavezna davanja u novcu državi.

Porez

Svaki puta kada kupuješ u trgovini ili kada plaćaš usluge poput šišanja i sl. plaćaš porez na potrošnju koji se zove porez na dodanu vrijednost (PDV) i za većinu proizvoda i usluga iznosi 25%.

Porezi su obavezna davanja u novcu državi.

Zamisli da netko pojede dio tvoje čokolade? Ljutio/la bi se?

Država određuje porezima koliko novaca uzima od ljudi i poduzeća, a taj novac koristi za plaćanje javnih dobara i usluga poput izgradnje bolnica, škola, policije, vojske, javne rasvjete i slično.

Misliš li da je potrošnja države za naše opće potrebe korisna?

Želiš li saznati više o porezima pogledaj video na https://europa.eu/taxed/resources_hr

1.2. Resursi i tržište

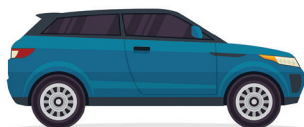
Razmisli, imamo li svega u neograničenom izobilju?

I voće i povrće i šume i voda i ljudi, ukratko sve što nas okružuje, zovemo resursi. Voda koju pijemo je životno potreban resurs i ona mora biti čista i nezagađena. Ako nju pijemo na izvoru onda je ona slobodno dobro, a ako je kupujemo u trgovini je ekonomsko dobro ili roba koja ima svoju cijenu. Šume nam održavaju zrak čistim što znači da ih također moramo čuvati. Svi resursi na zemlji su u ograničenim količinama te je važno kako ih koristimo.

Što je tržište

Tržište je mjesto gdje se kupuje roba (proizvodi) ili usluge koje nude različiti proizvođači.

Dobra

Usluge

Ako nema dovoljno proizvođača iz Hrvatske koji nude, na primjer, jabuke onda još jabuka moramo nabaviti iz dugih država, odnosno iz uvoza. Ako želimo banane onda njih trebamo uvesti, jer se ne uzgajaju u našoj zemlji. Neke naše proizvode kao što su riba, sol, drvo i drugo prodajemo, odnosno izvozimo u druge zemlje. Sve zemlje razmjenjuju svoje proizvode ili usluge kao što su na primjer turističke usluge kad stranci dolaze u našu zemlju ili mi odlazimo u posjet drugim zemljama.

Jesi li bio/bila na putovanju u inozemstvu? Jesi li vidio/vidjela strane turiste u tvom gradu? Što su kupovali?

Tko nudi proizvode i usluge na tržištu

Kad nešto kupuješ znaš li tko nudi taj proizvod ili uslugu: država ili privatni proizvođač?

Nije važno je li država ili privatni proizvođač onaj koji nudi proizvod ili uslugu ako je ona kvalitetna. Ipak, važno je znati da postoji javna i privatna ponuda proizvoda i usluga i da su one jednako važne i korisne. Na svakom proizvodu je napisano tko ga je proizveo i svaka ponuda ima svoju cijenu.

Važni pojmovi		
	POTROŠNJA	POREZ
	OSKUDNOST RESURSA	TRŽIŠTE
	UVOZ	IZVOZ

Sada znam

- Svojim riječima opisati što je potrošnja.
- Objasniti pojam poreza i njihov utjecaj na život pojedinca i društva.
- Argumentirati da je količina resursa ograničena ili oskudna.
- Objasniti ulogu tržišta u razvijenom gospodarstvu.

2. OGLAŠAVANJE I ODGOVORNA POTROŠNJA

Kad vidiš oglase na TV možda pomisliš: „Ne, opet prekid“! Ili – „Baš mi se sviđa oglas ovog proizvoda?“ Možda nikada nisi razmišljao/la kako oglasi utječu na potrošnju, no oni postoje baš zato – da poželiš kupiš ono što vidiš. Koliko SI PUTA VIDJEVŠI NEKI oglas o novom sladoledu, mobitelu, tenisicama poželjelo/la kupiti ih?

2.1. Utjecaj oglasa na potrošnju

OGLAŠAVANJE

je plaćeno širenje poruka s ciljem utjecaja na primatelja.

Ako si kupio/la ono što si vidio/la na oglasu, oglas je je postigao cilj. Oglase smišlja i stvara velika industrija koju zovemo marketing, odnosno oglašavanje, a plaća ih proizvođač proizvoda koji se nudi na prodaju. Svako oglašavanje te privlači ili zbog boja, ili zbog slike, ili zbog poruke te potiče na kupnju ili na promjenu ponašanja.

Oglasi se osim na televiziji, pojavljuju i na društvenim mrežama, internetu, radiju, na velikim panoima uz cestu, zidovima i stupovima po gradu. Sredstvo kojim se prenosi poruka, vijest, obavijest i sl., obično širokomu krugu ljudi zove se **medij**.

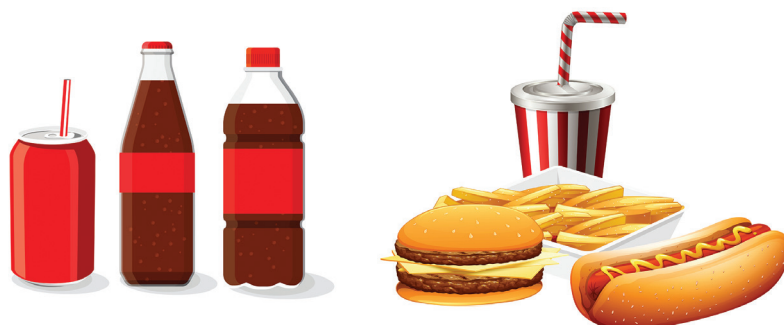
S jedne strane, postoji oglašavanje koje nas uči kako čuvati šume, ne paliti vatru u šumi, ne ostavljati plastiku, metal i slične stvari u prirodi koje se ne mogu prirodno razgraditi. Učenjem mijenjamo ponašanje i takvo oglašavanje ima pozitivne posljedice za nas same i našu okolinu.

MEDIJ je sredstvo za prijenos poruka, vijesti, obavijesti i sl.

Medijsko oglašavanje vezano za očuvanje okoliša utječe na promjenu ponašanja, postajemo odgovorniji prema prirodi i time je čuvamo. Također medijsko oglašavanje koje te uči što je zdravo jesti, kako čuvati zdravlje, održavati higijenu i slično pozitivno utječe na ponašanje i mijenjanje nezdravih u zdrave navike.

S druge strane, postoji oglašavanje koje te potiče da više kupuješ ili da se nezdravo hraniš ili piješ. Oglašavanje te potiče na veću kupnju proizvoda koje nisu najzdraviji te je važno da to prepoznaš.

MARKA je prepoznatljiva oznaka ili ime nekog proizvoda.

Oglasi utječu na naše ponašanje pa vjerujemo da ćemo biti mršaviji ako uzimamo neku posebnu prehranu ili zdraviji ako jedemo kelj ili sretniji ako kupimo baš takvu odjeću ili nabavimo baš takav novi model mobitela. Poruke iz oglasa nisu uvijek istinite i ne trebaš im slijepo vjerovati.

2.2. Marka proizvoda

Oglašavanje je obavještavanje o nekom proizvodu ili usluzi koje plaćaju proizvođači da bi privukli što više kupaca. Više kupnje za njih znači veću zaradu. Proizvođači oglašavaju svoju marku tako da njihovi proizvodi postaju popularniji u odnosu na druge. Rezultat je da popularna marka proizvoda postaje poželjnija, pa je kupci više žele kupovati.

Marka (engl. brand) proizvoda je ime ili znak proizvoda kojeg prepoznaješ i koji često podrazumijeva kvalitetu,

udobnost, trajnost, povjerenje i slično. Marka proizvoda utječe na njegovu cijenu.

Neke marke voliš više zato što su ti lijepe ili su proizvodi udobniji ili ih ima naša susjeda ili su popularne u školi. Možda i zato što znamo da nisu testirane na životinjama ili zato što je njihov proizvođač poznat po tome da se bori za očuvanje okoliša pa ti je zbog toga milije da upravo takav proizvod biraš.

Prikriveno oglašavanje

U televizijskoj emisiji „Večera za pet” pojavljuje se marka proizvoda poput Vegete, a u emisiji „Zvijezde pjevaju” Kraševi keksi zato jer te emisije financiraju proizvođači tih marki. To je **prikriveno oglašavanje**.

Časopisi za mlade obično imaju tekstove i kojima navode prednosti određenih proizvoda, ali bez jasnog navođenja da je to oglas. Sličnim si porukama izložen/a si na video kanalima poput Youtubea gdje dok gledaš omiljeni video spot iskaču razni oglasi.

Za razliku od izravog oglašavanja gdje možeš lako prepoznati da se radi o plaćenom oglasu, kod prikrivenog oglašavanja to nije slučaj. Zbog prikrivenog oglašavanja možeš donijeti pogrešnu odluku o kupnju za sebe i za svoju okolinu. Ono se ne plaća, ali proizvođaču tih marki koji se na takav način oglašava raste zarada od prodaje proizvoda. Za razliku od njega, drugi proizvođač koji se izravno oglašava ima veće troškove za oglašavanje te mu zarada sporije raste.

2.3. Društvene i ekonomske posljedice neodgovorne potrošnje

Svaki put kad nešto kupiš, možeš utjecati i na okoliš i druge ljude. Kako? Većina stvari koje kupiš će se jednom baciti ili je na neki način zapakirano pa će se to pakiranje baciti. Prema tome, velika potrošnja stvara veliki otpad koji, ako se neodgovorno s njim postupa, zagađuje okoliš. Zagađenje okoliša uzrokuje klimatske promjene koje ostavljaju značajne društvene i ekonomske posljedice.

Potrošačko ponašanje koje je usmjereno isključivo na osobnu korist ne vodeći brigu o održivom razvoju, loše utječe na budućnost. Takva potrošnja je neodrživa. Ako se ponašaš tako da vodiš računa i o drugim ljudima oko tebe znači da si društveno odgovoran/na i da brineš za **opću dobrobit**.

Znaš li da u oceane i mora dospije 12,7 milijuna tona plastike svake minute? Je li znaš koliko godina treba plastičnoj boci da se razgradi? Stručnjaci kažu 450 godina.

Više na poveznici: <https://korakblizeprirodi.24sata.hr/>

Ponašati se društveno odgovorno znači brinuti za opću dobrobit, a to znači da ono što je korisno samo za tebe, ne smije biti štetno za druge. Ako bacaš plastiku u more, ili ostavljaš konzerve u prirodi ti si neodgovoran/na potrošač jer zagađivanjem prirode ugrožavaš sebe i sve oko sebe kao i buduće generacije. Zagađenost prirode utječe na klimatske promjene kao što su iznenadne i velike oluje, opasni vjetrovi i valovi, podizanje temperature, požari i suše.

Zadatak

Jesi li promijenila/promijenio ponašanje zbog medijskog oglašavanja?

Na primjer, skupljaš li nerazgradivo smeće po šumskim puteljcima ili na plažama jer si to vidio na oglasima?

Je li ti svejedno koju marku proizvoda kupuješ? Možeš li dati koji primjer? Na primjer, koju marku tenisica više voliš i zašto?

Razmisli

Jesi li ikad uočila/uočio prekriveno oglašavanje?

Na primjer:

Automobilska marka BMW u filmovima bi ispravno trebala biti zatamnjena. Ako nije zatamnjena, onda je to prekriveno oglašavanje marke BMW.

Pronađi prekriveno oglašavanje u sljedećem crtiću:

<https://youtu.be/ZZDrB78efjc>

Važni pojmovi

OGLAŠAVANJE

MEDIJ

MARKA

ODRŽIVA POTROŠNJA

Sada znam

- Istražiti i analizirati utjecaj oglasa na potrošnju
- Prepoznati prikriveno oglašavanje i demonstrirati vještine otpornosti na prikriveno oglašavanje
- Prepoznati posljedice neodgovorne potrošnje za pojedinca, obitelj i zajednicu.

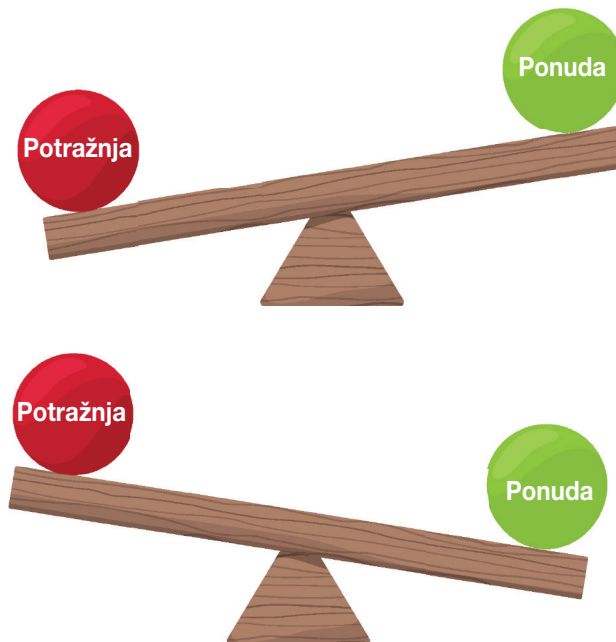
3. PONUDA, POTRAŽNJA I CIJENE

Kad kupuješ sigurno ne razmišljaš o tome zašto se cijene mijenjaju, što na njih utječe i kako možeš kupovati pametnije i uštedjeti novac.

3.1. Što je ponuda i potražnja

Cijena se na tržištu mijenja ovisno o tome kakva je ponuda i potražnja za tim proizvodom ili uslugom. Ponuda ovisi o znanju, vještinama, tehnologiji i novcu s kojim ponuđači raspolažu. Potražnja ovisi o novcu kojeg imaju kupci, o cijeni proizvoda, ali i o njihovim ukusima, boji, pakiranju, dobi i slično. **Ponuda** je ukupan broj proizvoda ili usluga ponuđenih na prodaju. **Potražnja** je ukupan broj proizvoda ili usluga koju kupci žele kupiti po određenoj cijeni.

Općenito, ako je potražnja veće od ponude cijene rastu, i obratno.

PONUDA je ukupan broj proizvoda ili usluga ponuđenih na prodaju.

POTRAŽNJA je ukupan broj proizvoda ili usluga koju kupci žele kupiti po određenoj cijeni.

Svi proizvođači iste vrste proizvoda čine ponudu. Troškovi proizvodnje određuju cijenu proizvoda, ali se konačna cijena utvrđuje prema tome kakvi su odnosi potražnje i ponude na tržištu.

Kada je ponude više, odnosno kada ima viška proizvoda, a potražnje manje, proizvod postaje jeftiniji. Na primjer, u proljeće je jako puno jagoda u ponudi pa cijena jagoda pada. Obrnuto, zimi ima jako malo jagoda u ponudi pa im je cijena znatno viša.

Kad znaš kako potražnja i ponuda utječe na cijene, kupovat ćeš pametnije i uštedjeti novac. Što misliš, zašto je cijena kino karata veća subotom i nedjeljom nego ponedjeljkom?

Zamisli da se najednom dogodi da u ponudi ostane samo malo čokolade. Ti je obožavaš i želiš je kao i mnogi drugi. Što misliš, bi li platio/la veću cijenu u tom slučaju? Koliko veću?

3.2. Kako promjene cijena utječu na potrošnju

Što ako nam treba samo jedan proizvod? Jesam li u istoj situaciji ako mi treba jedna banana ili jedan mobitel?

Situacija nije ista kad kupuješ bananu ili mobitel. Banane koštaju kudikamo manje od mobitela i zbog toga se u kupnji ne ponašamo isto. I ne samo zbog cijene već i zbog toga koliko nam je proizvod nužan za život.

Na primjer, mlijeko je proizvod koji nam je nužan u svakodnevnoj prehrani. Ako cijena mlijeka poraste i dalje ga kupujemo, jer nam je potreban. Potražnja za takvom vrstom proizvoda slabije reagira na promjenu cijene. Kaže se da je potražnja neelastična.

Neelastična potražnja

Isti je slučaj s benzinom. Vozači će kupiti isti iznos benzina čak i kada se povećava cijena. Isto tako, oni ne kupuju mnogo više čak i ako cijena padne.

Elastična potražnja

Ako naraste cijena nekog proizvoda kao što je sok razmislit ćemo hoćemo li ga kupiti ili ne. Potražnja jako reagira na promjenu cijene, pa kad cijena naraste potražnja se jako smanjuje, ili obrnuto. Kažemo da je potražnja elastična.

Sad znaš i zašto je potražnja u nekim slučajevima više, a nekad manje osjetljiva na promjenu cijene.

KONKURENCIJA

je kada se mnogo proizvođača istog ili sličnog proizvoda natječe da bi ga prodali na tržištu.

3.3. Tržište i tržišne razlike

Tržišta nisu sva ista. Razlikuju se prema količini ponude i mogućnostima proizvođača da zauzmu dio tržišta

Ako ima puno ponuđača na tržištu takva je situacija poželjna za kupce, jer se oni takmiče između sebe i tako stvaraju konkurenciju. Konkurencija vrši pritisak na cijene koje se smanjuju, pa će kupci imati mogućnosti kupiti jeftiniji proizvod. **Konkurencija** je kada na tržištu ima veliki broj proizvođača koji nude isti ili sličan proizvod. Da bi svoj proizvod prodali moraju se međusobno takmičiti.

Na tržnici u proljeće toliko je ponude svježeg povrća i voća da onaj proizvođač koji prvi smanji cijenu može računati da će više kupaca kupiti njegovu robu. Kad to ostali

vide i oni će smanjiti cijenu, jer žele sve prodati. Tržnica u svakodnevnom životu najbliža je onom što zovemo tržište.

Koji put konkurencija proizvođača u ponudi proizvoda ili usluga je mala ili je uopće nema. Postoji tržište gdje nema konkurencije te imamo samo jednog ponuđača. Na primjer, voda stiže u naše domove putem jedne jedine vodovodne mreže koju je grad izgradio da bi mi mogli piti tekuću vodu. Ne možemo izgraditi dvije ili više vodovodnih mreža, jer takva konkurencija ne bi pružila bolju ili jeftiniju vodu kupcima. Tržišta s jednim ponuđačem su rijetka i njih kontrolira država putem zakona, pravilnika i sl.

Između spomenutih vrsta tržišta s puno konkurencije i bez ikakve konkurencije postoje i tržišta s malo konkurencije, poput proizvođača automobila. Za proizvodnju automobila treba jako puno znanja, tehnologije i novaca pa zato nije lako postati proizvođač automobila. Ponuda automobila je prisutna na svjetskom tržištu samo u par zemalja, a kupci ih naručuju iz svih zemalja. Tržište automobila ima konkurenciju, ali njihovih proizvođača nije puno na svjetskom tržištu.

Razmisli

Ima li Hrvatska proizvodnju automobila? Koju marku automobila poznaješ i gdje se ona proizvodi?

Kako biraš slastičarnicu za sladoled ili kolače?

Postoji ih puno, ali jedna je tvoja omiljena. Iako je ponuda slastičarnica vrlo slična ti biraš onu koji ti je najdraža, jer se nalazi u kvartu gdje živiš, ugodna je i lijepa, ima fine slastice. Na isti način biraš svog frizera. Kažemo da slastičarnice i frizeri rade na tržištu gdje ima puno konkurencije, ali svaki proizvođač nudi proizvode ili usluge s nekom posebnom razlikom zbog koje kupujemo baš takav proizvod ili uslugu.

Isto je s odjećom ili obućom. Postoji puno ponude i njihovi proizvodi jesu slični, ali se ističu razlikom po vrsti materijala, dizajnu, boji, krojevima, i sl. Kupuješ onu marku proizvoda koja ti po nekim svojim posebnim karakteristikama najviše odgovara.

Zadatak

- Ako cijena putra naraste, a on nam isto treba u prehrani, hoćemo li ga svejedno kupiti? Ponašanje prema putru bit će drugačije, jer putar ima dobru zamjenu, a to je margarin. Možemo stoga putar zamijeniti margarinom, pa će potražnja za putrom pasti.
- Ako poskupe skije hoće li se naše ponašanje prema kupnji skijaških cipela promijeniti? Hoće, jer ta dva proizvoda dolaze u paru. Ne možemo ih upotrebljavati odvojeno. Ako poskupe skije past će i potražnja za skijaškim cipelama.
- Ako postoji očekivanje da će se prestati proizvoditi naša omiljena čokolada? Hoćemo li kupiti više komada te čokolade zbog očekivanja o prestanku proizvodnje? Hoćemo, i napraviti ćemo barem male zalihe.
- Kako oglasi utječu na potražnju? Kad je oglas simpatičan i uvjerljiv posljedica je veća potražnja za tim proizvodom. Kad nas upozorava da je nešto nezdravo ili opasno mi također reagiramo, ali sada obrnuto, s manjom potražnjom.

Važni pojmovi

PONUDA

POTRAŽNJA

TRŽIŠTE

KONKURENCIJA

Sada znam

- Opisati kako ponuda i potražnja djeluje na formiranje cijena.
- Razumijem zašto je potražnja u nekim slučajevima više, a nekad manje osjetljiva na promjenu cijene.
- Razumijem čemu služi tržište i kako djeluje konkurencija.
- Objasniti i razlikovati razne vrste tržišta.

4. PROIZVODNJA I ODRŽIVI RAZVOJ

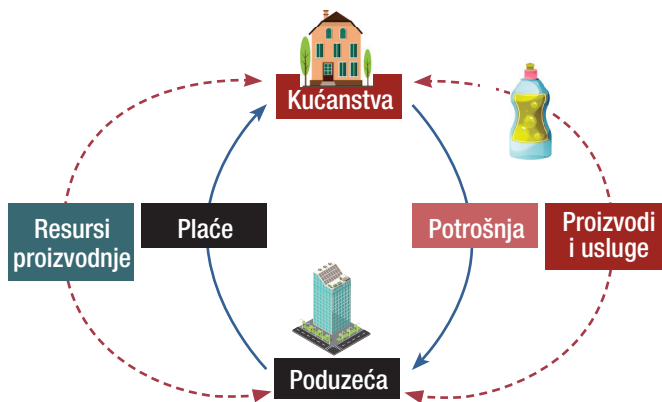
Ljudi svoje potrebe i želje zadovoljavaju potrošnjom proizvoda i usluga koje je netko proizveo i ponudio na tržištu na prodaju po određenoj cijeni.

Za proizvodnju su potrebne 3 vrste resursa: prirodni (zemlja, metali, sirovine itd), ljudski (rad) i kapital (novac i sredstva za proizvodnju). **Resursi su ograničeni jer ih nema dovoljno i njima se treba odgovorno koristiti.**

Svako gospodarstvo koristi ograničene resurse za proizvodnju roba i usluga i u tom procesu poduzeća i kućanstva su povezani u kružnom toku.

Kružni tok gospodarstva

4.1. Proizvodnja

Cijena proizvoda ovisi o troškovima koji određuju i zaradu poduzetnika. Različite industrije različito koriste resurse proizvodnje. Na primjer, tekstilna industrija treba puno radne snage, a automobilska industrija treba puno kapitala.

Neki poduzetnici prodaju proizvode regionalno ili lokalno, a drugi prodaju na inozemna tržišta, jer su njihovi proizvodi konkurentni u svijetu. Industrija koja proizvodi za velika tržišta može računati i na veću zaradu bez obzira na dodatne transportne troškove. Što se više proizvodi (masovna proizvodnja) manji su troškovi po jedinici proizvoda, a veći ukupni prihodi.

Na svjetskom je tržištu velika ponuda i mnogo je transportnih načina kojim proizvodi stižu do kupaca.

U proizvodnji postoje stalni troškovi poput troškova električne energije, te promjenljivi poput plaća zaposlenika. Rezultat poslovanja ovisi o razlici između ukupnih prihoda i ukupnih troškova. Cilj je što veća razlika, odnosno poslovati uz **dobit** (profit). Ako je razlika negativna, posluje se s gubitkom.

Visina dobiti ovisi o visini troškova pa je upravljanje troškovima i njihova kontrola bitna za svako poduzeće.

Pri tome treba imati na umu da poduzeća moraju biti društveno odgovorna, a to znači da zbog cilja ostvarenja što veće dobiti ne zagađuju okoliš, plaćaju zaposlenike pošteno i pravodobno i sl.

Razmisli

Na koje načine poduzeća mogu smanjiti svoje troškove poslovanja? Je li smanjenju troškova doprinijela, na primjer, digitalna prodaja, ili ne?

DOBIT je razlika između ukupnih prihoda i ukupnih troškova.

4.2. Bruto domaći proizvod

Bruto domaći proizvod (BDP) je novčana vrijednost svih proizvoda i usluga proizvedenih unutar neke zemlje u godini dana. Ako je BDP veći to znači da je snaga gospodarstva veća. Kada BDP neke zemlje raste ima sve više kupaca koje žele kupiti njene proizvode i usluge, pa raste ukupna potrošnja u zemlji, zaposlenost i plaće. Kad se povećava BDP zemlja ostvaruje **gospodarski rast**.

BDP

bruto domaći proizvod

ukupna vrijednost ekonomije neke zemlje

BDP raste = ekonomija raste

Kako se mjeri

osobna potrošnja + investicije + državna potrošnja + izvoz-uvoz

Zašto je rast gospodarstva za tebe važan?

Ako BDP raste, to znači da ljudi više troše, poduzeća više proizvode i trebaju više radnika. Rastu zaposlenost, plaće i investicije. Rastu i porezni prihodi - država može graditi više škola, bolnica i sl. Rast BDP-a znači veću zaposlenost i veće plaće.

I obratno, ako BDP pada, smanjuju se zaposlenost i plaće.

4.3. Održivi razvoj

Održivi razvoj je onaj koji povećava ukupno blagostanje u zemlji uzimajući u obzir očuvanje prirodnih resursa za sadašnje i buduće generacije stanovnika.

Ljudi su dugo vremena bez razmišljanja o posljedicama iskorištavali prirodne resurse, zagađivali okolinu, a sve zbog cilja što veće dobiti i bržeg ekonomskog rasta. Takav način života nije više moguć, jer su klimatske promjene jasno pokazale da je takvom odnosu prema prirodi došao kraj. Zbog toga se danas govori o zelenom razvoju naglašavajući na taj način održivost suživota ljudi i ekonomije sa očuvanjem prirode.

Diskutiraj

Na donjem linku pročitaj koji su ciljevi održivog razvoja. Razgovaraj o tome u razredu i diskutiraj:

Koji je cilj ostvariv i kako?

Koji je cilja najteže ostvariv i zašto?

Jesi li danas nešto napravio/napravila za zelenu zaštitu?

Upotrebljavaš li plastične vrećice?

Možeš li se sjetiti koji je zadnji ekološki proizvod kupljen u tvojoj obitelji?

<https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2015/08/transforming-our-world-document-adoption/>

Zadatak

Na mrežni stranicama Hrvatske gospodarske komore <https://dop.hgk.hr/>

pogledaj Indeks društvenog odgovornog poslovanja (indeks DOP-a) i koja su hrvatska poduzeća do sada dobila nagradu društveno odgovornog poslovanja. Koristiš li se proizvodima/uslugama neke od tih tvrtki?

Važni pojmovi

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD

EKONOMSKI RAST

ODRŽIVI RAZVOJ

Sada znam

Opisati što je održivi razvoj lokalne sredine i Hrvatske te društveno odgovorno gospodarstvo.

Prepoznati posljedice koje neodgovorna proizvodnja ima za pojedinca, obitelj i zajednicu.

IV PAMETNO UPRAVLJANJE NOVCEM

1. ŠTO SU POTREBE, A ŠTO ŽELJE I ZAŠTO IH JE VAŽNO RAZLIKOVATI

Potreba je nešto što je osnovno za život poput hrane, vode, doma. Osim osnovnih životnih potreba, postoje i potrebe za obrazovanjem, odlaskom u kazalište, učenjem stranih jezika, sportom i slično.

POTREBA je nešto bez čega ne možemo živjeti.

Potrebe

Odjeća, voda, ljubav, hrana, dom

Želja je nešto bez čega možeš živjeti, ali je veselije, poput nove videoigricke, novog bicikla ili odlaska na izlet.

Želje

Pizza, konzola za videoigre, ručni sat

Što određuje tvoje potrebe i želje? Ljudi imaju različite želje i potrebe ovisno o dobi, zdravlju, zanimanju, mjestu u kojem žive, obitelji, prijateljima itd. Kako se mijenjaju životne okolnosti, mijenjaju se i potrebe i želje. Na primjer, tvoje potrebe i želje promijenit će se ako se preseliš u novu zemlju/grad, u drugu školu i sl.

ŽELJA je nešto bez čega možemo živjeti, ali voljeli bismo to imati.

Zadatak

1. Nabroji nekoliko svojih potreba i želja.

Potrebe

Želje

2. Želja je (zaokruži)

a) kruh

b) čokolada

3. Potreba je (zaokruži)

a) voda iz slavine

b) voćni sok

1.1. Odgovorna potrošnja

Vrlo je važno naučiti ispravno upravljati svojim novcem, sada džeparcem, a u budućnosti svojom plaćom da ne bi potrošio/potrošila više novaca nego što imaš, zbog čega bi mogao/mogla imati novčane probleme.

Nije važno s koliko novca sada raspolažeš, već da naučiš njime upravljati. **Odgovorna je potrošnja** da potrošiš onoliko novaca koliko imaš.

Važno je da razlikuješ želje od potreba te da uvijek prvo imaš novac za potrebe, a tek onda za želje. To znači da sam/ sama odlučuješ i postavljaš si pitanje trebaš li nešto ili želiš.

Vrijeme potrošeno pred televizorom ne možeš potrošiti na učenje matematike i obrnuto. Što trebaš: dobiti dobru ocjenu u školi ili pogledati film? Što god odlučio/odlučila, odgovornost je na tebi.

Tako je i s novcem. **Novac je, kao i vrijeme, ograničen i nikada njime nećeš moći kupiti sve što želiš, a to ne bi ni bilo dobro.**

Ne možemo kupiti sve što želimo, moramo donositi odluke.

Svakog dana donosiš odluke o novcu a da toga možda nisi svjestan/svjesna. Zato uvijek prije kupnje postavi sebi ovo jednostavno pitanje: trebam li nešto ili želim?

Hoćeš li potrošiti na nove tenisice ili na novo računalo? Što trebaš, novi model tenisica iako su ti i stare još dobre ili računalo nužno za učenje? Odluka o tome hoćeš li sada

dobiti manje (nove tenisice) kako bi kasnije dobio/dobila više (novo računalo) ovisi samo o tebi.

Trebam li zaista nešto ili to samo želim?

Potrošačko društvo u kojem živiš tvoje želje predstavlja kao potrebe pa lako potrošiš novac na ono što ti nije potrebno. Ako tvoji prijatelji imaju najnoviju videoigricu, i ti ćeš je poželjeti imati. Ili vidiš u trgovini novi bicikl i poželiš ga kupiti. Zbog toga si odrastajući čuo/čula neke rečenice poput : „To previše košta.”; ”Nemamo toliko novca.”; „To si ne možemo priuštiti.” Umjesto da se zbog toga osjećaš loše, razmisli što ti je sada najvažnije, a bez čega sada možeš. Prvo novcem podmirujemo svoje potrebe, a kad uštedimo dovoljno, ono što želimo.

Treba li nam sve čime se koristimo i što trošimo?

Pogledaj popis predmeta na slici i odredi je li riječ o želji ili potrebi?

Prekomjerna je potrošnja kad trošiš više nego što imaš novca. Ako nemaš dovoljno novca/džeparca za određenu kupnju, odgodi je za kasnije – do sljedećeg džeparca – ili uštedi onoliko koliko je potrebno.

Pomozi Marku da nauči razlikovati potrebe od želja. Kako njegove potrošačke želje utječu na druge?

Želim...
LEGO kocke, računalo,
IPAD, novi bicikl, mobitel,
putovanje u Gardaland...

Zadatak

Zaokruži što je potreba, a što želja i onda ih poredaj po važnosti.

voda

odjeća po posljednjoj modi

dom

bicikl

hrana

putovanja

obrazovanje (računalo)

vlastita soba

zdravstvena zaštita

najnoviji model mobitela

čisti zrak

fast food

higijenske potrepštine (sapun, pasta za zube, šampon za kosu, dezodorans...)

gel / pjena za kosu

Istraži

Pogledaj popis kupljenih stvari s računa iz nedavna posjeta trgovini.

Razgovaraj sa svojom obitelji o tome koji su predmeti potrebe (P), a koji želje (Ž). Uza svaku kupnju koju smatraš potrebnom napiši P i Ž pokraj svake želje.

Što zaključuješ o vašem popisu kupljenih stvari u trgovini?

Važni pojmovi

POTREBE

ŽELJE

POTROŠNJA

ODLUKA O KUPNJI

Sada znam _____

Prepoznati ulogu novca u osobnom i obiteljskom životu.
Jasno razlikovati potrebe od želja i svojim riječima opisati posljedice prekomjerne potrošnje.

2. ŠTO JE PRORAČUN, KAKO GA IZRADITI I KAKO ŠTEDJETI

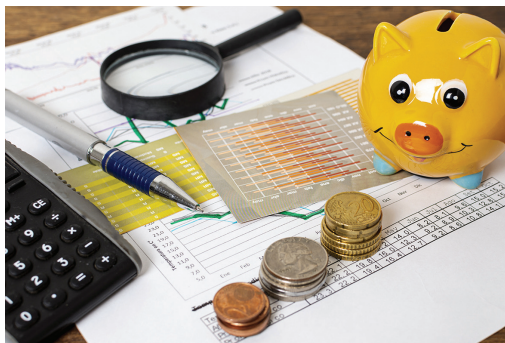

PRORAČUN je plan primitaka i izdataka za određeno vrijeme.

Kad imaš svoj novac, sada džeparac, a kasnije plaću, moraš odlučiti što s njim: hoćeš li sve potrošiti? Hoćeš li dio štedjeti? Ili želiš oboje? Nije dobro novac trošiti bez razmišljanja. Važno je unaprijed planirati kako ćeš utrošiti novac koji imaš. To se zove proračun. Izrada je proračuna važna jer tako ćeš uvijek znati koliko novca možeš potrošiti, na što ćeš ga potrošiti i koliko možeš štedjeti

Kako izraditi osobni proračun

Da bi sastavio/sastavila svoj proračun, popiši sve svoje primitke i izdatke za određeno vrijeme, najčešće za tjedan ili mjesec dana.

Primitak je sav novac koji **ulazi** u proračun (džeparac, novčani darovi, stipendija, plaća, mirovina...).

Izdatci su sav novac koji **izlazi** iz proračuna (troškovi i potrošnja).

Kad od primitaka oduzmeš izdatke, vidjet ćeš kakvo je stanje: je li ti što novca ostalo ili ti nedostaje ili si u ravnoteži (koliko imaš, toliko trošiš). To su tri moguća ishoda vođenja proračuna; što misliš, koji je nabolji, a koji koji najgori?

Primitci - izdatci = stanje.

Primitci > izdatci 😊

Primitci < izdatci ☹️

Primitci = izdatci 😐

PRIMITAK je sav novac koji ulazi u proračun.

Pogledaj Markov proračun za sljedeći mjesec.

Markov mjesečni proračun

Primitci	Iznos u eurima
džeparac	50
novčani dar za 12. rođendan	100
šetanje susjedova psa	20
UKUPNO PRIMITCI	170

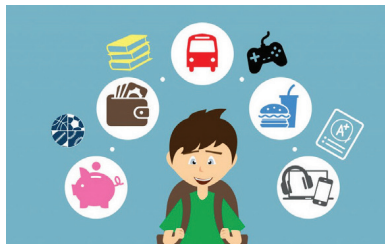

IZDATCI su sav novac koji izlazi iz proračuna.

Izdatci	Iznos u eurima
nova majica	45
sladoled s prijateljima	35
kupnja rođendanskog dara sestri	30
školski izlet	40
donacija...	5
UKUPNO IZDATCI	155
ŠTEDNJA	15

Ako su tvoji primitci veći od tvojih izdataka, ostaje ti i za štednju. To je najbolji način vođenja proračuna. Kao što vidiš, Marko zna planirati svoje primitke i izdatke jer mu je na kraju mjeseca ostalo i za štednju. Štednja znači da dio novca koji imaš ne potrošiš odmah, nego ga čuvaš za budućnosti.

Kada radiš svoj proračun, važno je razumjeti razliku između nečega što moraš imati (potrebe) i nečega što želiš imati (želje).

2.1. Štednja

Želiš ići na sladoled s prijateljima, ali i razveseliti mamu za rođendan kupnjom knjige?

Za ostvarenje većine financijskih ciljeva potrebna je štednja. Jesi li ikad pokušao/pokušala nešto uštedjeti, ali si odustao/odustala jer je bilo preteško? To je bilo zato što nisi znao/zнала ispravno postaviti svoj cilj.

Vrlo je važno postaviti financijski cilj koji je ostvariv.

Primjer dobro postavljena cilja: „Želim imati novi bicikl s 15 godina.” To je realan financijski cilj, onaj koji možeš postići u budućnosti dobrim planiranjem svoje potrošnje (proračunom) i štednjom.

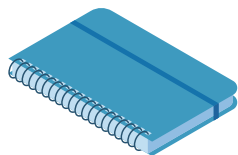
Primjer loše postavljena financijskog cilja: „Želim BMW do svoje 18. godine.”

2.2. Kako planirati financijske ciljeve da se ostvare

Kad želiš ostvariti neki cilj, važno je odrediti i kada ćeš ga postići – za tjedan dana ili mjesec (kratki rok), za godinu dana (srednji rok) ili dulje. Dugoročni ciljevi zahtijevaju mnogo novca, pa je za njih potrebno nekoliko godina (npr. 3, 5, 7, 10... godina). Kad ljudi žele kupiti nešto skuplje (automobil, stan, kuću i sl.), a nemaju dovoljno novca, posude ga u banci. To se zove kredit (o tome pročitaj na stranicama...).

Kratkoročni cilj:

nova bilježnica

Srednjoročni cilj:

nova knjiga

Dugoročni cilj:

novi bicikl

Pogledaj kako Lana štedi

Lana je učenica i njezin je jedini primitak tjedni džeparac od 5 eura. Lana od toga svakog tjedna daruje 0,50 centi za pomoć napuštenim životinjama. Od džeparca joj ostaje 4,50 eura tjedno, što je 18 eura mjesečno.

Od toga Lana obično potroši 6 eura na druženje s prijateljima, a 12 eura ostaje joj za štednju. Lana štedi za knjigu koja stoji 24 eura.

To znači da će Lana štedjeti 2 mjeseca za knjigu ($24 : 12 = 2$) i uštedjeti 12 eura.

Mjesečni primitci (4×5 eura) = 20 eura

Mjesečni izdatci ($4 \times 0,50$ centi = 2 eura) + (6 eura) = 8 eura

Primitci – izdatci = štednja

20 eura – 8 eura = 12 eura

Kako izraditi osobni proračun

Da biste znali dobro postaviti financijske ciljeve planirajte ih MUDRO.

MUDRO je kratica za postavljanje cilja koji je:

Mjerljiv (izražen u novcu): cijena je knjige 15 eura.

Uvremenjen (u kojem roku): knjigu ću kupiti za tri mjeseca.

Dostižan: mjesečno štedim 5 eura od džeparca.

Realan: džeparac iznosi 30 eura i 25 eura bit će mi dovoljno za sve ostale potrebe.

Određen (što): namjeravam kupiti knjigu.

Zadatak

UPUTE: Tjedan dana zapisuj sve na što potrošiš novac; na kraju tjedna možda ćeš se iznenaditi kad vidiš na što si sve potrošio/potrošila svoj džeparac! Pošto si ispunio/ispunila tablicu, odgovori na pitanja ispod nje.

Moj dnevnik potrošnje

Zapiši sve svoje troškove i odgovori na sljedeća pitanja:

DAN	VRSTA TROŠKA	IZNOS U EURIMA
Ponedjeljak		
Utorak		
Srijeda		
Četvrtak		
Petak		
Subota		
Nedjelja		
UKUPNO		

1. Koje su vrste troškova u tvom Dnevniku potrošnje?
(Npr. hrana, odjeća, slatkiši, žvakaće, zabava...)

2. Na što si najviše potrošio/potrošila?

3. Što možeš zaključiti: kakve su tvoje potrošačke navike? Je li te nešto posebno iznenadilo?

Moj mjesečni proračun

U nastavku zabilježi novac koji primiš svaki mjesec i planiraš potrošiti svaki mjesec. Cilj je proračuna da ti na kraju ostane novca za štednju.

Primitci	Iznos u eurima
UKUPNO PRIMITCI	

Izdatci	Iznos u eurima
UKUPNO IZDATCI	
IZNOS KOJI OSTAJE ZA ŠTEDNJU	

Zadatak

Navedi jedan svoj financijski cilj i planiraj ga MUDRO.

Mjerljiv (izražen u novcu): _____

Uvremenjen (u kojem roku): Cilj ću ostvariti za _____ mjeseci.

Dostižan : Mjesečno štedim _____ eura od _____ .

Realan: _____ iznosi _____ eura i _____ eura bit će mi dovoljno za sve ostale potrebe.

Određen (što): Namjeravam kupiti _____ .

Važni pojmovi

PRORAČUN

PRIMITCI

IZDATCI

ŠTEDNJA

FINANCIJSKI CILJ

Sada znam

Definirati i izraditi svoj osobni proračun i analizirati osobne potrošačke navike radi odgovornog upravljanja novcem.

Objasniti važnost štednje za vlastitu financijsku sigurnosti, ali i za ekonomsku sigurnost obitelji i zajednice.

Opisati važnost ispravna planiranja financijskih ciljeva i izraditi svoje ciljeve.

3. NOVAC I INFLACIJA

Jedna kuglica sladoleda prije je stajala pola eura pa si za 1,5 eura mogao/mogla kupiti 3 kuglice, a danas jedna kuglica stoji 1,5 eura pa za isti novac možeš kupiti samo 1 kuglicu. Prema tome, tvoj novac danas vrijedi manje nego prije jer s istim iznosom možeš kupiti manje.

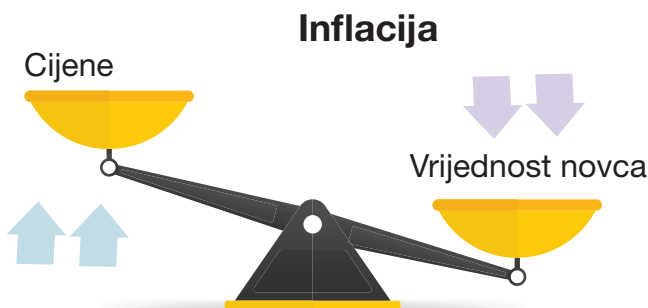
<ul style="list-style-type: none"> • 1,5 euro 	<ul style="list-style-type: none"> • 1,5 euro = 3 kuglice sladoleda prije 3 godine 	<ul style="list-style-type: none"> • 1,5 euro = 1 kuglica sladoleda danas
NOMINALNA VRIJEDNOST NOVCA	STVARNA VRIJEDNOST NOVCA PRIJE	STVARNA VRIJEDNOST NOVCA DANAS

INFLACIJA je rast opće razine cijena robe i usluga.

U tržišnom gospodarstvu cijene robe i usluga mijenjaju se (o čemu ćeš više pročitati na stranicama...). Neke cijene rastu, druge padaju. O inflaciji govorimo kada se općenito povećaju cijene robe i usluga, a ne povećavaju cijene pojedinih proizvoda, poput sladoleda.

Što je veća inflacija u zemlji, to će novac imati manju vrijednost. To znači da ćeš kada cijene rastu, moći kupiti manje proizvoda s istom količinom novca. **Kupovna moć** novca količina je dobara i usluga koju možeš kupiti s određenim iznosom novca. Ako cijene robe i usluga stalno rastu, kupovna se moć novca smanjuje jer za istu količinu dobara trebamo dati veći novčani iznos.

Zašto je to tebi važno?

To znači za 1,5 euro možeš kupiti manje, odnosno da 1,5 euro vrijedi manje nego prije. Tvoja se kupovna moć smanjila.

Stvarna vrijednost novca pokazuje njegovu kupovnu moć izraženu u količini stvari ili usluga koje možeš kupiti za nj.

Nominalna je vrijednost novca iznos koji piše na novčanici, primjerice 10 eura.

Kako se mjeri inflacija

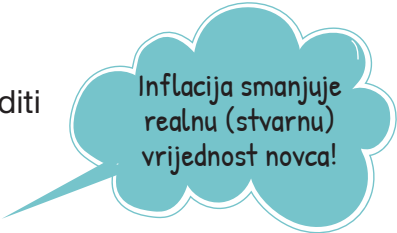
Ekonomisti redovito mjere inflaciju kako bi znali kakvo je stanje u gospodarstvu.

Inflacija se najčešće mjeri **indeksom potrošačkih cijena**. Postotne promjene opće razine cijena od jedne do druge godine izražavaju se godišnjom stopom inflacije, npr. 2 % godišnje. To znači da će novac na kraju godine dana vrijediti manje približno 2 posto.

Ako je godišnja stopa inflacije 2 %, 100 eura koje imaš danas u kasicu prasci za godinu dana vrijedit će približno 2 % manje. Dakle, za godinu ćeš dana nominalnim iznosom od 100 eura moći kupiti onoliko robe i usluga koliko danas možeš kupiti s 98,04 eura.

Ili – tvojih 100 eura koje imaš danas, za godinu dana realno će vrijediti 98,04 eura.

To znači da je inflacija najveći neprijatelj štednje.

Inflacija smanjuje realnu (stvarnu) vrijednost novca!

Navedeni iznos možemo izračunati formulom:

RSV = realna vrijednosti novca u budućnosti

NBV = nominalni iznos naših 100 eura

s = stopa inflacije izražena u decimalnom zapisu (npr. kao 0,02, što je isto kao $\frac{2}{100} = 2\%$). U našem primjeru

$$RVS = \frac{100}{(1+0,02)^1} = 98,04 \text{ eura.}$$

Inflacija je najveći neprijatelj štednje

Iz gornjeg primjera vidiš da zbog inflacije tvoja štednja gubi na vrijednosti. Nekada su banke davale kamatne stope na štednju više od stope inflacije te se tako sačuvala vrjednost novca tijekom godina, a ljudi su još mogli i zarađivati na štednji.

Danas su kamatne stope na štednju jako niske, niže od stope inflacije, pa ljudi štednjom u bankama gube novac.

Ako godišnja kamatna stopa na štednju iznosi 0,2 %, a stopa je inflacije 2 %, zbog utjecaja inflacije bit ćemo u gubitku 1,8 %.

Kamatna stopa na štednju – inflacija = gubitak

$$0,2 - 2 = -1,8$$

Zadatak

- Zaokruži točne odgovore.

Ako je stopa inflacije 3 % godišnje, 100 eura će poslije godinu dana vrijediti približno:

- a) 3 % manje
- b) 3 % više
- c) jednako.

Ako je kamatna stopa na štednom računu 1 %, a inflacija 2 % godišnje, koliko bi za godinu dana taj novac vrijedio u odnosu prema prethodnom stanju:

- a) više
- b) jednako
- c) manje nego danas.

- Zaokruži točne odgovore

Inflacija je pojava pada opće razine cijena svih proizvoda i usluga. T/N

Kada inflacija raste, stvarna vrijednost novca opada. T/N

Kako inflacija ne bi pojela tvoju uštedevinu, važno je da kamatna stopa na štednju u banci bude viša od stope inflacije. T/N

Važni pojmovi

INFLACIJA

KUPOVNA MOĆ

VRIJEDNOST NOVCA

Sada znam _____

- Obrazložiti ovisnost stvarne vrijednosti novca o inflaciji.
- Objasniti i analizirati ulogu kamata u očuvanju realne vrijednosti štednje.

4. ULAGANJA

Do sada si već naučio/naučila kako je uloga kamatnih stopa u štednji da na svojem novcu i zaradiš.

Nažalost, posljednih su godina kamatne stope na štednju tako niske da štednjom u bankama ljudi gube stvarnu vrijednost novca (pročitaj zašto na prethodnoj stranici). Ima li drugi način da štediš i zarađuješ? Ima, da svoj novac umjesto u štednju, ulažeš u vrijednosne papire.

Vrijednosne papire možeš kupovati tek kada budeš punoljetan/punoljetna, no dobro je već sada znati da osim štednje postoje i drugi načini ulaganja novca. Kao i sa štednjom, vrsta ulaganja koju ćeš odabrati bit će u skladu s tvojim potrebama, ciljevima i željama koje će se, kako rasteš, mijenjati. Imat ćeš dovoljno vremena dodatno se o tome informirati, a na kraju osnovne škole, poslije svih lekcija o financijskom planiranju, želimo te uvesti u svijet ulaganja i objasniti osnovne koncepte.

Sjećaš se svojih plišanih životinja i crtića? Većinu ih je napravila tvrtka koja se zvala Disney. Disneyju treba novac za izradu svih tih igračaka i filmova. Jedan je od načina na koji mogu do novca prodaja njihovih **dionica**. Kad netko kupi njihove dionice, to znači da posjeduje mali dio tvrtke Disney.

Dionica je vrsta vrijednosnog papira (stvarni ili virtualni) koji znači vlasništvo u tvrtki. Svaka dionica vrijedi određen postotak tvrtke.

Na primjer, ako tvrtka ima ukupno 100 dionica, tada svaka dionica znači 1 % tvrtke. Ako ti posjeduješ 10 dionica, posjeduješ 10 % tvrtke. Tvrtke prodaju dionice kako bi prikupile novac za svoje proizvode ili platile zaposlenike. Velike tvrtke mogu imati milijarde dionica. Ljudi kupuju i prodaju dionice na mjestu koje se naziva burza.

DIONICA

je vrsta vrijednosnog papira koji znači vlasništvo u tvrtki.

Zašto ljudi kupuju dionice?

Slično polaganju novca na štedne račune, ljudi kupuju dionice u tvrtkama kako bi zaradili više novca. Ako tvrtka dobro posluje, cijena dionica raste, a ljudi koji posjeduju dionice zarađuju. Ako tvrtka ne posluje dobro, ljudi koji posjeduju dionice gube novac.

Mnogi ulagači na burzi trguju dionicama pa se njihova cijena može mijenjati i više puta tijekom radnog dana, odnosno može biti viša ili niža od one za koju si ih kupio/kupila.

Razlika između štednje i ulaganja

Štednja je izdvajanje novaca, obično na kraći rok, uz minimalan **rizik**, ali i s manjom zaradom.

Ulaganje je izdvajanje novca na dulji rok, s većom očekivanom zaradom (prinosom), ali i mogućim višim rizikom.

RIZIK je

vjerojatnost nastanka događaja koji će imati negativne posljedice.

Osnovna su pitanja pri ulaganju sigurnost uložena novaca i **prinos**. Ulaganja su rizičnija od štednje i uobičajeno, ali ne u pravilu, nose viši prinos. Važno je da razumiješ da pri ulaganju rezultat može biti i zarada, ali i gubitak.

Većina ljudi nema potrebno investicijsko znanje i iskustvo da bi samostalno kupovali dionice, pa mogu ulagati u investicijski fond. Tada kupuješ udio u tom fondu. Ulaganjem u fondove ostvaruješ diversifikacija rizika ulaganja – kakvu ne možeš ostvariti kupnjom nekoliko dionica na burzi.

Investicijski fond ulaže umjesto tebe u različite dionice i one čine **portfelj** fonda – no vrijednost se portfelja mijenja zbog raznih tržišnih kretanja. Kako se mijenja vrijednost, mijenja se i cijena tvog udjela u fondu.

Obično su fondovi rizičniji od štednje i obično nose viši prinos, ali to nije pravilo.

Kako zarađuješ od ulaganja?

Zarada koju možeš ostvariti od ulaganja razlika je između cijene po kojoj si kupio/kupila dionicu ili udjel u fondu i one po kojoj si prodao/prodala dionicu ili udjel fonda. Već ti je jasno da ta razlika može biti i gubitak.

Razmisli što je manje rizično?

- uložiti sav novac u dionice jedne tvrtke ili
- uložiti novac u investicijski fond koji ulaže u više različitih dionica?

Diversifikacija portfelja znači da fond ulaže u više vrijednosnih papira različitih tvrtki.

4.1. RIZIK I NAGRADA

Razmisli: možeš dobiti jedan slatkiš poslije ručka ili ako pričekáš, poslije večere možeš dobiti dva slatkiša. Što bi izabrao/izabrala?

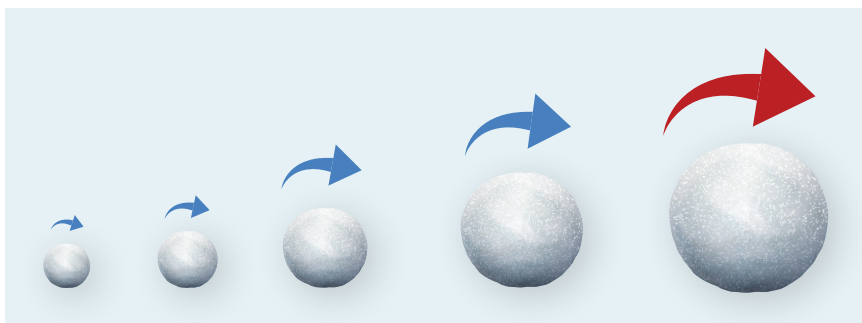
Većina bi uzela slatkiš odmah poslije ručka. No, strpljenje s vremenom može donijeti veću nagradu.

Razlika je između štednje i ulaganja u vremenu; naime, ulaganja su obično isplativa na dulji rok. Od ulaganja očekujemo zaradu koja je veća od iznosa novca koji smo početno uložili.

Strpljiv će ulagač s vremenom biti nagrađen. Što se ulaganja tiče, mogu proći godine da bi se ostvarila očekivana zarada.

4.2. SNAGA SLOŽENIH KAMATA

Složene se kamate računaju na nakupljene kamate tijekom vremena kao i na tvoju početnu glavnicu. To stvara učinak sličan grudi snijega koja se kotrlja nizbordo i postaje sve većom jer početno ulaganje (mala gruda snijega) plus zarada od tih ulaganja rastu zajedno. Što se dulje gruda kotrlja – što dulje ulažete, učinak je veći.

Evo primjera:

Ako svakog mjeseca stavljaš na stranu 25 eura, za 10 godina bez ikakvih kamata imat ćeš 3000 eura. Ali ako istih 25 eura uložeš uz 8 posto godišnje kamatne stope, nakon 10 godina imat ćeš 4500 eura, što je 50 % više. To je tako zato **što svake godine dobivaš povećanje od 8 %** na iznos štednje od prošle godine pa imaš povećanje na povećanje – kamatu na kamatu.

Cool, zar ne?

Zašto je to tebi važno

Zahvaljujući snazi složenih kamata, što ranije počneš ulagati, lakše ćeš i zaraditi.

Zbog složenih kamata vrijeme može biti dragocjenije od novca pa čak i malo novca može mnogo pomoći.

Želiš li saznati više

Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (HANFA) na svojim je internetskim stranicama objavila tri animirana filma koja na razumljiv način objašnjavaju osnove ulaganja i štednje za budućnost.

<https://www.hanfa.hr>

Važni pojmovi

DIONICE

RIZIK

OČEKIVANI PRINOS

SLOŽENE KAMATE

INVESTICIJSKI FOND

Sada znam _____

- Objasniti razliku štednje i ulaganja.
- Obrazložiti prednosti diversifikacije portfelja i podjele rizika kroz ulaganje u investicijske fondove.
- Svojim riječima objasniti važnost dugoročnog ulaganja i ulogu složenih kamata.

LITERATURA

- Ivanov, M., Barbić, D., Lučić, A. (2019) Moj novac, moja budućnost, udžbenik o osobnim financijama za srednje škole. Zagreb: Štedopis
- Galić, Z.; Erceg, N. (2019) Ja i novac – Psihologija novce i potrošnje. Zagreb: Štedopis
- Andal, W. (2016) Finance for kids. Minneapolis: Mill City Press.
- Siegel, C. (2016) Why didn't they teach me this in school? Simple Strategic Solutions LLC
- McGillian, J.K. (2016) The Kids' Money Book: Earning, Saving, Spending, Investing, Donating. Massachusetts: Adamasmedia.
- Furgang, K. (2016) Kids Everything money. Washington DC: National geographic.
- Vehovec, M., Rajh, E., Škreblin Kirbiš, I., *Financijska pismenost građana u Hrvatskoj*, Privredna kretanja i ekonomska politika. (2015) , 1; 53-75.

Internet stranice

www.khanacademy.org
www.ngpf.org
www.thebalance.com
www.dsz.hr
www.stedopis.hr
www.hnb.hr
www.hub.hr
www.fina.hr
www.rrif.hr

<https://en.wikipedia.org>
www.enciklopedija.hr/
www.profil-klett.hr
www.cjelozivotno-ucenje.hr
<https://en.wikipedia.org>
www.practicalmoneyskills.com
<https://kids.kiddle.co>
<https://financeportfoliodillon.weebly.com>
www.themint.org

Želiš li štedjeti za novi bicikl, ulagati za budućnost,
jednoga dana pokrenuti vlastiti posao?

S udžbenikom NOVAC I JA naučit ćeš:

- što je novac i kako se stvara,
- važnost rada, izbora zanimanja i osobnog razvoja,
- kako funkcionira gospodarstvo, što utječe na cijene i zašto je to tebi važno,
- kako biti financijski i ekonomski pismen.

Udžbenik nije namijenjen prodaji.

Udžbenik je dostupan u elektroničkom obliku na www.stedopis.hr